

BiS´ sydafrikaprojekt avslutat

I detta nummer:

Stockholm, Sydafrika, Forshaga, Storbritannien, USA, GATS/
WTO, distansstudier, biblioteksliv, LPYL, en socialdemokrat, en
folkpartist, Michael Moore, Bibliotekstjänst, DIK mm

Innehåll bis nr 3 /2002

- 3 Redaktörsrader: Trång eller omodern kostym?
- 4 Notiser: Ingrid Atlestam ser bl a tendenser till att begreppen Arbetare och Planekonomi är på väg tillbaka
- 6 Kommersialisering och privatisering - WTO/GATS-agenda för bibliotek i ett engelskt perspektiv. Ruth Rikowski fruktar det värsta.
- 10 GATS = fördel Bibliotekstjänst? Ingrid Atlestam ser en intresse motsättning.
- 11 Fegar biblioteken? Korpen har översatt en konsumtionskritisk familjebok, som biblioteken köpt i 9 ex! bis förmedlar nu ett oemotståndligt erbjudande till biblioteken.
- 12 Toppen av ett isberg. Afrikas hundra bästa böcker under 1900-talet. Barbro Engdahl rapporterar från en bokmessa i Kapstaden
- 13 DIK om WTO och GATS. Britt-Marie Häggström menar att det finns alla skäl att se upp och vara beredd att agera.
- 14 Vi vill bli fler! Om folkbildning, distansstudier och bibliotek. Annastina Kapla
- 15 Mitt liv som bibliotekarie. Aase Bang ser tillbaka på bibliotekens guldålder i serien Bibliotekarie i samhället.

Från en skola i North West Province, Sydafrika

Omslagsbild: Bodil Hildeman.

- 19 Folkbibliotek och marknad. Analys av diskurser. Marie Rörling har sammanfattat sin uppmärksammade magisteruppsats.
- 24 "Biblioteken är en hörnsten för demokratin". Birgitta Rydell (fp) svarar Marie Rörling. Eva-Louise Erlandsson-Slorach (s) instämmer i mycket av den Rörlingska kritiken och Marie Rörling replikerar till Birgitta Rydell.
- 27 Kyla och värme i Sydafrika. Lena Lundgren rapporterar från slutkonferens i Johannesburg av BiS sydafrikaprojekt.
- 28 Onsdagen 5 juni i North West Province. Bodil Hildemans dagbok från en av många innehållsrika dagar i Sydafrika.
- 30 Ängslig vetenskapsprosa. Tommy Sundin är besviken på en licentiatavhandling.
- 32 "They are subversive" Dokumentärfilmaren och författaren Michael Moore om amerikanska bibliotekarier

Litteraturbilagan: Tjejer – om unga kvinnors hårda verklighet

bis

Utges av föreningen Bibliotek i Samhälle
Tidningen utkommer med fyra nummer
per år och indexeras i Artikel-sök

Redaktör och ansvarig utgivare: Lennart Wettmark

Styrelse/redaktionsgrupp:

Ordinarie: Mats Myrstener, Eva Svegborn, Lennart Wettmark, Lena Lundgren, Christian Forsell, Karin Fagerberg.

Suppleanter: Ingrid Atlestam, Barbro Bolonassos, Anneli Reinhammar, Berith Backlund, Erik Edvardsson

BiS' hemsida: <http://www.foreningenbis.org> (Obs!)

ISSN 0345-1135

Prenumerationer, medlemskap och ekonomi:

Karin Fagerberg, Lyckebyvägen 24
121 52 Johanneshov,

08-659 52 89

e-post: karin.fagerberg@chello.se

Prenumerationer 150:–

Institutioner 180:–

(utanför Sverige: 200:–)

Medlemskap (inkl.pren.) 180:–

Studera (inkl.pren.) 100:–

Lösnummer 30:–

Postgiro 33 53 16-6 Bibliotek i Samhälle

Medverka i bis!?

Redaktionellt material

skickas till: Lennart

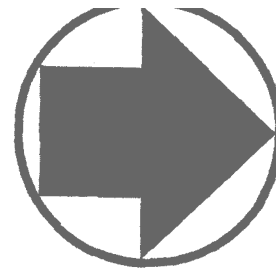
Wettmark, Rosenbads-

gatan 9, 652 26 KARL-

STAD tel. 054-10 18 13

sve.we@xpress.se

Trång eller omodern kostym?

I metaforernas värld är kostymen ofta för trång. Vad gör man då? Byter kostym? Läger ut den? De svenska biblioteken får oftast lov att banta. Banta brukar ju strängt taget framstå som nyttigt. Byta kostym kanske? Borde väl kunna vara rimligt. Vem går i samma kostym hela livet? Men vem förser oss med den nya kostymen? Är det rent av en uniform?

Ja, det är inte lätt att trassla sig igenom alla bilderna för att säga att bis fortsätter sin folkbildande verksamhet kring bibliotekens roll i samhället. I detta nummer skriver Ruth Rikowski om hur biblioteken i ett allt mer tjänsteorienterat samhälle lockar nya aktörer - och kapitalister. Marie Rörling berör i sin magisteruppsats likartade tendenser i Stockholm. Biblioteken sugns in i ett marknadstänkande där våra besökare blir kunder. (Och kunden har ju alltid rätt...) Avknoppning av bibliotekens verksamhet diskuteras. GATS är det hotande yttersta uttrycket för denna tendens.

*

BiS har under tio år arbetat ganska intensivt med sydafrikanska biblioteks kontakter för att med svenska biståndspengar och egna insatser bidra till en positiv biblioteksutveckling i den nya demokratin. Fokus har i stor utsträckning legat på skolbibliotek. Nu är vårt stora femåriga Sidaprojekt avslutat. Spår av det har man sett i många nummer, så ock i detta. Vad vi ytterst åstadkommit är inte helt lätt att mäta och vi har anledning att återkomma till frågan i kommande nummer. Nu får vi nöja oss med att konstatera att många människor varit berörda och de flesta av projektets mål uppnått. Utvärdering av projektet pågår. På den nya hemsidan www.foreningenbis.org bygger vi nu sakta upp en materialbank kring projektet. Där kommer bl a utvärderingen att finnas. /LW

Manusstopp för nr 4: 1 december

Vad är BiS?

BiS är en socialistisk förening för biblioteksanställda och andra med intresse för biblioteksfrågor. Enligt BiS är det bibliotekets uppgift att bevara och vidareutveckla demokratin genom att

- stödja yttrandefriheten och garantera tillgången till information som grund för opinionsbildning och samhällskritik.
- utgöra en offentlig finansierad och demokratiskt styrd institution som utvecklas i dialog med brukare och närsamhälle.
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande i första hand för dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informationsklyftan
- aktivt erbjuda information och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

Som medlem i BiS får du kontakt med likasinnade. Du får tidskriften bis och kan delta i föreningens olika möten. Du kan engagera dig i föreningens arbete och därigenom i bibliotekspolitik, nu när det är viktigare än någonsin att hävda och stärka bibliotekens intressen i ett samhälle som alltmer förkastar kollektiva lösningar. Nu när kunskap, makt, pengar blivit en ond cirkel!

2001 / 02: v212

"Böcker och läsande" är rubriken på denna vänsterpartimotion vars argumentation och krav är helt i BiS linje. Vänsterpartiet vill bl a att det ska finnas bokhandel i alla kommuner att inslaget av översättningar från andra språk än engelska ökas att utgivningen på invandrar- och minoritetsspråk ökas att arbetsplatsbiblioteken blir fler att kulturtidskrifterna få bättre villkor

Dessutom påpekar man att bokmomssänkningens effekter på priset måste noga följas och att den nya bibliotekslagen ska ställa större krav på kommunerna med avseende på bibliotekens mediabestand och fackutbildad personal. Vad gäller kravet att bryta mediamarknadens makt- och ägarkoncentration avvaktar man regeringens förslag vilket just i dagarna visat sig vara förgäves. Det kommer inget förslag, kulturministern har gett upp.

2001 / 02: v202

"Skolbiblioteken" heter denna motion kort och gott. Även denna motion innehåller allt BiS kan önska sig. Motionärerna vill att UNESCOs skolbiblioteksmanifest ska integreras i målsättningen för skolan alltifrån förskola till högskola och det borde ju räcka för en revolution på skolbiblioteksfronten. Men för

säkerhets skull påtalar man även behovet av bättre utbildning för såväl skolledare som lärare på alla stadier i bibliotekskunskap och att Skolverket i samråd med Kulturrådet ska hålla ett vakande öga över skolbibliotekens tillstånd.

1945 – 2000

De årtalen omfattar den bibliografi över Greta Renborgs skriftliga produktion som Irma Ridbäck och Elsi Ekstedt sammanställt till 80-årsdagen. Irma Ridbäcks biografi, ett urval av Greta Renborgs egna artiklar och den bibliografiska förteckningen ger tillsammans en bild av inte bara festföremålet själv utan svenskt folkbiblioteksväsen i stort under ett drygt halvsekel. Liksom Valfrid Palmgren hämtade Greta Renborg mycket inspiration och idéer från USA, men till skillnad från Valfrid har Greta ägnat hela sin entusiasm, kreativitet och envishet åt att utveckla och under senare år, då det tyvärr blivit nödvändigt, även försvara, de svenska folkbiblioteken och gör så ännu.

1991 – 2001

Under dessa tio år har Halmstadkonferensen varit en "mötesplats för idéer, diskussioner och samvaro", som det heter i underrubriken till den lilla jubileumsskriften "Ökad spårvidd" som Länsbiblioteket i Halland gett ut.

Alla har lämnat sitt mer eller mindre småkluriga bidrag, Jan Ristarp, Conny Äng, Roland Eliasson, Sven Nilsson, Jan-Eric Malmquist, Tommy Olsson och Lars G Andersson, ja och så de kvinnor som arrangerat, redigerat och rapporterat. För oss som inte varit med eller kanske fått chansen bara någon enstaka gång blir det uppenbart att man är utanför och att det hela varit på alla sätt givande, trevligt och utvecklande såväl på det personliga planet som för de svenska folkbiblioteken. Surt sa räven.....Men i slutet av mars 2002 är det dags igen, missa inte möjligheten att få festa ihop en bunt nya idéer, renovera eller gallra några gamla.

Systematiserad anarki

I dessa tider kan det vara läge att påminna om att det finns internationella nätverk som sysslar med annat än terrorism, bibliotek till exempel. CIRA, International Center for Research on Anarchism finns i Lausanne och bygger helt på frivilligt arbete, anarkister från olika delar av världen har byggt biblioteket såväl bokstavligen som andligen.

CIRA biblioteket samlar material om den anarkistiska rörelsen och dess idéer på mer än 25 språk, huvudsakligen franska, spanska, italienska, engelska och tyska. Biblioteket har böcker, pamfletter, flygblad, äldre och aktuella tidningar och tidskrifter, bibliografier, avhandlingar och forskningsrapporter, manuskript och annat arkivmaterial, ljudkassetter, video samt bildarkiv (foton, vykort, konstreproduktioner, teckningar, affischer etc).

Katalogen finns på bibliotekets webbplats: www.anarca-bolo.ch/cira/

Biblioteket administreras av en grupp volontärer. Det finansieras genom abonnemangsavgifter (lånekort), kompletterat av donationer och dubblettförsäljning. Böcker, pamfletter, tidningar och tidskrifter är till stor del gåvor från förläggare, författare och vänner.

Det här var svårt

I Riksdagsbiblioteket hittar man de som har riksdagens näst svåraste jobb enligt en arbetsvärdering gjord 1996. "Arbetsvärdering: dokumentation och resultat från pilotprojekt med arbetsvärdering inom riksdagsorganisationen..." heter rapporten kort och kärnfullt och den går att leta fram i Libris. Man konstaterar äxå att bibliotekarierna inte har en lön som motsvarar jobbets svårighetsgrad. Om man gjort något åt det är en annan fråga.

I den arbetsvärdering som just nu pågår i Göteborgs kommun finns en mall som visar att bibliotekarier är felavlönade, har alldeles för hög lön i förhållande till vad de presterar. Förslaget är att placera bibliotekarierna i ett löneskikt som har ett tak på 18.000, vilket motsvarar ingångslönen vid Göteborgs Stadsbibliotek idag.

Så antingen är alla jobb i riksdagen tämligen okvalificerade, eller annars vet inte "experterna" i Göteborgs centrala byråkrati vad en bibliotekarie gör. Problemet är att man konstruerat en Göteborgsvariant av ett värderingssystem där det som premieras är ansvar för pengar eller människor. Ansvar för humankapital, kulturarv och livslångt lärande platsar inte i systemet, plockar inga poäng.

Syftet lär vara att uppvärdera de "mjuka kvinnojobben".

Biblioteksarbetarens återkomst

Läser i Metro ett helt uppslag om att ingen längre vill kalla sig tjänsteman, att uppdelningen i tjänstemän och arbetare är en svensk relik på utdöende. Man nämner att på det radikala 70-talet fanns det vissa grupper som ville skrota begreppet och kalla alla arbetare.

BiS var ju en av dem, vilket väckte livlig debatt i tidskriften, men som i många andra frågor har nu den allmänna opinionen, tiden eller vad det nu kan vara hunnit ifatt. Vad har vi för visioner idag, som är förverkligade om trettio år?

Planekonomins återkomst

År 1958 antog Göteborgs kommunfullmäktige dåvarande stadsbibliotekarien Sigurd Möhlenbrocks första förslag till tioårig generalplan för utbyggnad och rationalisering av kommunens folkbibliotek. Planen fullföljdes i stort och reviderades allteftersom staden förändrades. Dessa planer byggde på en klar kulturpolitisk målsättning och nyckeltal för befolkningsunderlag, mediabestånd, ytor, personal etc. Stadsbibliotekarien och därmed planerna abdikerade 1978. Efterträdaren var rationaliseringsingenjör och nöjde sig med strategier, sedan kom stadsdelsnämnderna och därmed kaos.

Göteborgs kommuns nyligen beslutade skolplan demonstrerar ett extremt honnörsordsspackat sätt att säga blaha, vilket tycks vara det enda man kan säga utan att bli anklagad för att ha kört över stadsdelsnämnderna. Massor av människor har i bästa demokratisk ordning varit med och tagit fram detta tämligen tunna dokument.

Kanske hade det kunnat bli något bättre om de haft en motsvarighet till "Biblioteksplaner- en idéskrift", SB 2001, den lilla behändig och konkreta bok som kom lagom till bokmässan. Tillsammans med Anna-Lena Höglunds och Krister Klingbergs nyutkomna bok om mediahantering ger biblioteksplaneboken tillräcklig teoretisk kompetens för att vi åter ska kunna planera på 50-talsnivå, men givetvis kompletterad med politisk och ideologisk medvetenhet om vad som är syftet med det hela.

Nu väntar vi bara på den skärpta bibliotekslagen som kräver att alla kommuner ska ha en biblioteksplan.

Stoppa valfriheten

Nu har vi kurat skymning igen i många av de nordiska folkbiblioteken. Men den från början så fantastiska idén har tyvärr förfuskats av sina upphovsmän.

I och med att det inte, som de först ären, längre handlar om en enda text som ska läsas samtidigt i alla bibliotek, så är det mäktiga, det stora i själva grundtanken borta. Nu kuras det mest hela dagarna med alla möjliga texter och toner.

Nej, åter till ursprungsidé och ett bättre texturval. Välj ur det gemensamma nordiska kulturarvet långt bak i tiden så blir det så tidlöst och allåldrigt, att det går hem hos de flesta i våra mångkulturella allåldersbibliotek. Sagor är lokal konkretisering av global visdom!

Orcenserad demokrati

Våren 2000 kom debattboken "Biblioteket – mötesplats i tid och rum. En bok om demokrati" (BTJ). Den innehåller artiklar av idel kända skribenter som t ex Göran Greider, Ana Martinez och Sven-Eric Liedman. Enbart Östgörakorrespondenten har besvärat sig med att recensera boken och det till och med två gånger. För övrigt är tydligen intresset för bibliotek och demokrati lika med noll i såväl dagspress som bibliotekspress. ★

Ingrid Atlestam

I förra numret skrev Siv Wold-Karlsen om nedanstående uppsats. Här är nätadressen: Erik Edwardson, Jonas Elofsson: Aspekter på folkbibliotekens Internetsatsningar : verksamheter, intentioner, regleringar <http://www.hb.se/bhs/slutversioner/2001/01-46.pdf>

Kommersialisering och privatisering – WTO/GATS agenda för bibliotek i ett engelskt perspektiv

Ruth Rikowski

Författaren rapporterar om hur de engelska folkbiblioteken granskas av utvärderingsorganet Best Value, som hon ser som ett av instrumenten för att anpassa engelska bibliotek till GATS-avtalet. En smygande kommersialisering äger redan rum och kan i slutänden leda till en privatiseringsvåg, som helt kommer att förändra de traditionella principer som folkbiblioteken bygger på.

GATS kan komma att få stark påverkan på våra bibliotek, som nu ägs och drivs av stat och kommun. Det gäller folkbibliotek, universitetsbibliotek, skolbibliotek och förvaltningsbibliotek.

GATS viktigaste mål är att liberalisera tjänstehandeln. På så vis skulle en rad tjänster komma att ingå i en agenda för ökade marknadsinslag, som till slut skulle leda till privatisering av tjänster. Många typer av tjänster täcks av GATS – totalt 160 olika. Det som särskilt intresserar mig är hur offentliga tjänster kan komma att påverkas. Idén om gratis tillgängliga offentliga tjänster började utvecklas för drygt hundra år sedan i Storbritannien. 1870 års skollag införde tanken om kostnadsfri utbildning för alla. 1850 års folkbibliotekslag introducerade idén om kostnadsfria folkbibliotek för alla (även om det inte blev genomfört förrän senare). En fri hälso- och sjukvård infördes först efter andra världskriget. Rättigheter vi tagit för givna är resultatet av en tidigare hård kamp. Nu är dessa kostnadsfria offentliga tjänster under allvarligt hot p.g.a. GATS.

Vi är alla väl medvetna om att våra folkbibliotek genomgår stora föränd-

ringar. Men vilka slutsatser drar vi av det? Jag är övertygad om att många har den uppfattningen att det sker med de bästa avsikter. Men vilken drivkraft finns det bakom denna agenda, bakom de förändringar som äger rum i våra folkbibliotek? Kapitalismen grundas på mål och sociala drivkrafter som att skapa vinster för företag, skapa marknader, köpa och utbyta varor och ”penningens makt”. Vår offentliga service, inklusive våra folkbibliotek, bygger på helt andra principer. Våra folkbibliotek bygger på idéer om gemenskap, att dela med sig, public serviceand, idén om bibliotek som en ”allmän nytthet” (IFLA, 2001) och människans behov av att uttrycka sig.

Vi kan alltså se två helt olika perspektiv här. Om en kapitalistinspirerad och penningstyrd syn får göra stora inbrott på våra folkbibliotek (som skulle göras möjligt med GATS) så skulle det på ett djupgående sätt förändra folkbibliotekens natur.

Som jag visat i min artikel *The Corporate Takeover of Libraries* (Rikowski, 2001b) kan företagens inmarsch delas upp i tre huvudkategorier – kommersialisering, privatisering och kapitalisering.

Kommersialisering

Det finns många exempel på kommersialisering av våra bibliotek – och många av oss känner väl till en del av dem. Skapa intäkter är det tydligaste exemplet. Folkbibliotek har vid det här laget under många år letat efter olika sätt att skaffa sig intäkter. Det kan vara att sälja sånt som vykort, minnessaker, bokmärken, pennor och annat kontorsmaterial. Annat material hyrs ut mot avgift: t ex videor, kassetter, CD-skivor. Att skapa intäkter väckte entusiasm på folkbiblioteket i London Borough of Newham där jag arbetade i början av 1990-talet.

Ett annat exempel är när företag använder bibliotek för att marknadsföra sig själva eller sina produkter. Det är litet mera subtilt. Företag kan ännu inte öppet göra reklam i biblioteket. Men de gör inbrytningar. Ett exempel på det är att på en del folkbibliotek har företag satt upp IT-center i bibliotekets lokaler och en del driver IT-kurser – de kan t ex ha fått tillgång till ett mindre rum i ett stort huvudbibliotek. Man ser inga stora affischer på dörren som gör reklam för företaget, utan där finns en liten skylt som talar om vem som driver centret. På så vis gör företaget reklam

för sig själv. Biblioteksbesökare kommer antagligen att tycka att centret är en bra sak och på så vis ge företaget möjlighet att utöka och utveckla sin verksamhet så småningom.

Privatisering

Privatisering kan delas upp i tre huvudområden – bibliotek som drivs i vinstintresse, företag som gör en vinst på att driva bibliotek till en lägre kostnad än det pris kontraktet är skrivet på och kapitalgenerande projekt initierade av den privata sektorn.

Det första området gäller privata företag som driver bibliotek (eller delar av bibliotek) i vinstintresse. Det finns några abonnemangsbaserade bibliotek som hör hemma under den här kategorien, men de är få. Det finns också företagsbibliotek som syftar till att öka företagets vinst (t ex advokatbyråers bibliotek) och bibliotek kopplade till media som skapar inkomster (t ex tidningsbibliotek). Vad som emellertid är särskilt intressant är när företagskapital går in i offentliga sektorns bibliotek och elektroniska bibliotek etableras i konkurrens med vanliga folk- och forskningsbibliotek och gör det på vinstbasis. Exempel på det ges nedan.

Privata företag etablerar nu IT-center och Internetprojekt på folkbibliotek. Ormes (1996) ger en detaljerad beskrivning av några sådana projekt. Cybercity var ett projekt på Bath Central Library. En särskild avdelning skapades i biblioteket där allmänheten kunde använda PC och ha tillgång till Internet. Det visade sig bli mycket populärt. Kommunen hade inte råd med ett sådant projekt, utan ett lokalt företag, Global Internet, drev det på vinstbasis istället. Ormes konstaterade:

Cybercity är i själva verket inte bibliotekservice, utan ett cybercafé (utan kaffe!), som drivs med vinstmotiv av ett lokalt företag, GlobalInternet. Cybercity erbjuder liksom alla Internetcaféer, tillgång till Internet mot avgift. Det skiljer sig från andra Internetcaféer genom att finnas i ett folkbibliotek istället för i en affär eller ett kafé. (Ormes, 1996, s.1)

bis 2002:3

Ormes beskriver ett annat företag som har samarbetat med folkbibliotek – Input/Output – och har etablerat tio centra i folkbibliotek över hela landet. Marylebone Library var först. Det erbjöd Internettillgång, men även tillgång till mjukvaror, som ordbehandling och kalkylprogram och hade datautbildning. Styrelsen för South Ayrshire County startade South Ayrshire Cyber Project 1996. Avsikten var att öppna ett antal Cyber Centres i bibliotek över hela countyt och förse befolkningen med tillgång till Internet, mjukvarupaket och CD-rom.

Questia (Fox, 2001), net Library och ebrary (Crane, 2001) är alla elektroniska bibliotek:

... med bestånd som innefattar tio tusentals böcker. Och det växer snabbt; Även om de är små jämfört med samlingar med tryckt material, så överträffar de redan t o m de största icke-kommersiella samlingarna. (Crane, 2001, s. 1)

Questia är ett Internetföretag som riktar in sig mot studenter i en akademisk miljö genom att mot avgift erbjuda on-line information ur böcker, uppslagsverk och tidskrifter inom humaniora och samhällsvetenskap (Fox, 2001). Questia:

... säljer information on-line direkt till konsumenter på samma sätt som Amazon säljer böcker on-line och GAP säljer kläder on-line (Fox, 2001, s.1)

Fox hänvisar också till andra företag - Proquest Academic Edition's Xanadu och Jones's e-global Library - som har lanserat liknande produkter till både studenter och fakultetsmedlemmar. Fler exempel skulle kunna ges, men vad de alla visar är att den privata sektorn antingen är på väg in i offentliga sektorn och forskningsbibliotek eller etablerar alternativa verksamheter i syfte att tjäna pengar. Processen är ännu utvecklad, men är definitivt på gång.

“Best Value Indicators are measures of performance set by the departments in central government. They are called Best Value Performance Indicators or BVPI's, as they have only been set since the duty of best value on local authorities came into effect under the Local Government Act 1999”

(<http://www.bvpi.gov.uk/faq.asp>)

Den andra formen av privatisering

Den andra formen av privatisering är när privata företag gör vinst på att driva bibliotek till en lägre kostnad än den överenskomna kontraktssumman. Detta har just börjat i England, i the London Borough of Haringey. The Library Association Record (September 2001) rapporterar att:

Konsulter har kallats in för att sköta det lokala bibliotekssystemet ("local authority library. services") Det är första gången – även om åtgärden är tillfällig (LA Record, 2001c, s. 515)

Haringey blev föremål för en mycket negativ rapport från the Best Value Inspectors och detta har resulterat i att Instant Library Ltd har getts "möjligheten" att få igång biblioteksverksamheten. Haringey är emellertid en av de första att genomföra en Best Value undersökning och är i detta avseende "försökskanin".

Till att börja med var Instant Library Ltd anlitade för en sex månaders försöksperiod och en utvärdering gjordes av dess arbete under denna period. Om "framsteg" (i enlighet med Best Value) har gjorts är det mycket troligt att företaget kommer att fortsätta att driva Haringeys bibliotek. Jag talade i slutet av april 2002 på telefon med en biblioteksanställd på Haringey, som berättade att kontraktet förnyats och att Instant Library kommer

att sköta Haringeys bibliotek till utgången av 2002. Den anställde visste inte vad som skulle hända därefter. Så småningom kommer Instant Library troligen att ta över Haringeys bibliotek helt och hållet. I ett senare skede kommer troligen Instant Library i sin tur att köpas upp av ett större bolag. Så här ser det ut när företag börjar etablera sig i biblioteksvärlden. Verkar jag pessimistisk? Varför gavs i så fall inte biblioteksverksamheten i Haringey tillfälle att "förbättra sig" i enlighet med Best Value-kraven snarare än att bara låta Instant Library ta över? LA Record (2001c) förklarar hur Maria Stephenson, avdelningschef i Haringey, sade att de inte givits några riktlinjer för hur man skulle genomföra Best Value och att de inte hade fått någon utbildning för det. De var bland de första kommunerna att granskas enligt Best Value, så de borde verkligen ha fått mera hjälp och vägledning. Men vi kan spekulera om varför de inte fick det: Det skulle inte ha gett ett tillfälle för privata sektorn att börja med biblioteksverksamhet. Vad mera är, om inga exempel dök upp i Best Value-granskningen på det här viset – att ge möjlighet för alternativa leverantörer – då kunde Best Value-organet ses som ett slöseri med tid när det gäller dess roll att ge tillträde till bibliotek åt företagskapital. Best Value kunde inte genomföras på avsett sätt om alla Best Values inspektionrapporter ledde till slutsatsen att kommunerna erbjöd en god folkbiblioteksservice eller åtminstone en service som kunde förbättras inom ramen för kommunens verksamhet.

Tredje formen

Den tredje formen av privatisering är när den privata sektorn tar över och driver kapitalprojekt, t ex bygger ett nytt bibliotek eller ett utbyggt IKT-service-system. Private Finance Initiative (PFI) hör till den kategorien och det finns många exempel på hur PFI har kopplats till bibliotek. Richard Sibthorpe (2001) beskriver det första PFI som innefattade konstruktion och IT-lösningar och som ägde rum i Bournemouth med ett nytt

huvudbibliotek och informations- och datorteknologi för hela biblioteks-systemet. Ett kontrakt på 30 år skrevs under mellan kommunstyrelsen och Information Resources Ltd i Bournemouth om att bygga och iordningställa ett nytt huvudbibliotek. Sibthorpe anmärker när det gäller PFI att "initiativet också ger privata investerare värdefull kontakt med nya marknader" (Sibthorpe, 2001, s. 237) PFI passar följaktligen väl in i GATS-agendan. Sibthorpe avslutar:

Private Finance Initiatives ger offentliga sektorn möjlighet att köpa en service från den privata sektorn... PFIs sätt är ett mönster för hur den här och troligen alla andra regeringar siktar på att göra affärer med den privata sektorn inom en förutsägbar framtid (Sibthorpe, 2001, s. 237)

Det finns andra exempel på PFI på bibliotek. Hackney Technology Learning Centre, som innefattar ett nytt huvudbibliotek och museum, har använt PFI-initiativet för att bygga sitt nya bibliotek, som öppnar under 2002 (LA Record, 2001a). Kent County Council har ett PFI-kontrakt, som avser framtagande, finansiering och skötsel av countyts IT-system. Det innefattar även bibliotekssystemet och nätverk för samhällsinformation med över 1.000 terminaler. Även Brighton utvecklar ett nytt huvudbibliotek genom PFI (LA Record, 2000c)

Kapitalplacering

Bibliotek och biblioteksservice som kapitalplacering är en process som med tiden utvecklas genom att bibliotek blir ställen för kapitalackumulation och vinst. De andra två processerna – kommersialisering och privatisering – påverkar varandra så att bibliotek och biblioteksservice i allt högre grad blir varor och sedan kapital. Detta betyder att biblioteksservice allt mer kommer att styras av vinstintresse. Föreställ-

ningar om intäkter, intäktströmmar, marknadsföring, biblioteksprodukter, brukaren som "kund" eller "konsument" och marknaden, konkurrens och kostnadseffektivitet och allmän effektivitet blir måttstockar för att mäta framgång. Det betyder en "kulturförändring" i sättet som biblioteks-personalen uppmuntras att se på sin uppgift. Biblioteken som kapital betyder en företagsinriktning – biblioteket och biblioteksverksamheten blir en affärsverksamhet, som flödar i företagsvärden och företagsperspektiv. Fortlöpande biblioteksundersökningar ger exempel på hur denna process äger rum. Folkbiblioteksservicen i London Borough of Newham har t ex blivit föremål för två undersökningar och den första ledde till förlusten av ett stort antal fackutbildade bibliotekarier.

I min artikel The Corporate Takeover of Libraries (Rikowski, 2001b) visade jag också hur Best Value, Library Standards och the Peoples Network alla

...att öppna folkbiblioteken för olika leverantörer och på så vis skapa en marknadssituation och bereda väg för en privatisering av våra folkbibliotek

kan användas som en mekanism för att förverkliga GATS. De är de nationella uttrycken för GATS. Den här idén kommer inte att tas upp på djupet i den här artikeln, men jag vill ta upp några viktiga punkter. I utkastet till biblioteksnormer fanns en riktlinje om utbildad personal, som togs bort i slutdokumentet (LA Record, 2000a). Nu behöver förvaltningarna i sina årliga biblioteksplaner bara visa att de anställer "lämpligt" (appropriate) antal utbildad personal. I samma LA Records nyhetsdel sägs:

En och annan kommer att frukta att "informationshantering" och IKT kommer att vara de enda kvalifikationerna som behövs. Men Library Association måste åtminstone sätta till en utredning för att definiera begreppet "lämplig" (LA Record,

2001b, s. 131)

Det ser alltså ut som om vi får komma underfund med ordet "lämplig" på samma sätt som med ordet "tolkning" när det gäller att komma underfund med innebörden av "service" i GATS (Rikowski, 2001a)

För varje fackutbildad bibliotekarie måste det verka bisarrt: vad kan det finnas för skäl till att ta bort professionell standard från dokumentet? Allt blir tydligt när vi tittar på GATS-dokumenterna, där det framgår att yrkesmässiga krav kan ses som handelshinder. Detta tas upp i artikel 7 av GATS i "Erkännande" (Recognition) under "General obligations and disciplines" I artikel 7 skrivs:

Wherever appropriate, recognition should be based on multilaterally agreed criteria. In appropriate cases Members shall work in co-operation with relevant inter-governmental and non governmental organisations towards the establishment and adoption of common international standards and criteria for recognition and common international standards for the practice of relevant service trades and professions. (WTO, 1994)

Lägg märke till att det hänvisas till att medlemmar i WTO fastställer normer (standards) utan att ange vilka medlemmar som kommer att vara inblandade. Företrädare för yrkesområden nämns inte alls här, men antagligen kommer stora företag att vara djupt involverade – eftersom de som regel har en tendens att vara mera representerade på WTO-möten. Där ingen internationell standard finns kan existerande normer utdömas som "handelshinder" om företag p.g.a. yrkeskvalifikationskrav förnekas att sköta bibliotek. Om en utländsk leverantör tog över någon av våra folkbibliotek t ex och förde med sig egen personal från det egna landet, skulle den personalen inte ha föreskriven brittisk biblioteksqualifikation (eller dess motsvarighet). Att inte tillåta sådan personal att arbeta i detta

bibliotek skulle kunna tolkas som handelshinder. Som påpekats i LA Record är även bibliotekschefer bekymrade ("Det sägs att bibliotekschefer är synnerligen bekymrade är det gäller normen för antalet utbildad personal" LA Record, Aug 2000b, s. 426)

När det gäller Best Value, så är ett av dess viktigaste mål (jag skulle i själva verket vilja hävda att det är dess huvudmål) att öppna folkbiblioteken för olika leverantörer och på så vis skapa en marknadssituation och bereda väg för en privatisering av våra folkbibliotek. Med ett sånt scenario, skulle inte längre biblioteksservicen drivas direkt av kommunen med lokalbefolkningens bästa för ögonen. Som Angela Watson uttrycker det i Best Returns – rapporten om Best Value och folkbiblioteken:

Regeringen tror inte att det är i det allmänna bästas intresse att en enda leverantör får dominera serviceutbudet vare sig lokalt eller nationellt. Den söker variationer på hur servicen tillhandahålles och en blandning av serviceleverantörer från offentlig, privat och frivillig service. Målet är att förbättra utförande och konkurrensförmåga när det gäller service, inte att skapa en särskild modell för det. (Watson, 2001, s. 8)

På ett annat ställe i sitt arbete noterar Watson:

För tillfället finns det troligen få eller inga seriösa alternativa leverantörer av biblioteks-funktioner. En del styrande verkar se det som en anledning att inte intressera sig för konkurrensutsättning. Men biblioteksstyrelser kommer att behöva visa att de på allvar övervägt nya synsätt och alternativa vägar av tillhandahålla service. Som en av myndigheterna i fallstudien anmärkte: 'Man kan inte bara säga att det inte finns någon annan'. Under Best Value kan det bara vara berättigat att behålla biblioteksservicen internt om styrelsen kan visa att det verkligen inte finns något annat mera effektivt sätt att tillhandahålla den erforderliga servicen. Biblioteksmyndigheter måste undersöka tänkbara framtida leverantörer och vidta åtgärder för att uppmuntra dem – att skapa

ett konkurrens klimat som kan få marknaden att utvecklas (Section 5, stycke 5.1)

Watson ger alltså tydligt och rakt på sak en bild av målen bakom Best Value. Det handlar om att skapa en biblioteksservicemarknad som ger en möjlighet för företag att ta över biblioteksservice.

Jag har velat visa – med exempel från folkbiblioteksområdet i England – hur en agenda för marknadsintroduktion och privatisering redan har börjat i våra folkbibliotek. I sinom tid kommer det att ge GATS möjligheten att få full effekt och den engelska regeringen kan då hävda att den gör goda 'framsteg' inom sitt område och kan kräva av andra WTO-medlemmar att göra detsamma. När vi till fullo inser hur verkligheten ser ut kan vi försöka göra något åt den och sträva efter att vända tendensen. Bara då kommer allmänheten att kunna fortsätta att ha förmånen av en fri biblioteksservice som tillhandahålles med det egna samhällets vilja och behov i förgrunden.

(Artikeln har förkortats och översatts av Lennart Wettmark utifrån ett föredrag som Ruth Rikowski höll i London 20 mars 2002: The WTO/GATS Agenda for Libraries)

Ruth Rikowski är Visiting Lecturer vid University of Greenwich och Book Reviews Editor på 'Managing Information' och kan nås via rikowski@tiscali.co.uk

Noter: Se nästa sida!

Noter:

- Crane, Gregory (2001) Commercial digital libraries and the academic community D-Lib magazine, January, Vol 7, No 1 <http://www.dlib.org/dlib/january01/crane/01crane.html>
- Fox, Megan (2001) Questia, and the for-profit online library trend Simmons College Libraries
- IFLA (2001) The IFLA position on the WTO treaty negotiations, International Federation of Library Associations & Institutions, version II, September (previous version was February 2001), at: <http://www.ifla.org/III//clm/p1/wto-ifla.htm>
- LA Record (2000a) Twenty-three steps to pleasing the DCMS (National Standards for Public Libraries), a news item in Library Association Record, June, vol.102 no.6, p.303.
- LA Record (2000b) Standards make hearts beat faster (Public Libraries), a news item in Library Association Record, August, vol.102 no.8, p.426.
- LA Record (2000c) PFI Library First, a news item in Library Association Record, October, vol.102 no.10, p.545.
- LA Record (2001a) Hackney turns the corner – public libraries, a news item in Library Association Record, February, vol.103 no.2, p.67.
- LA Record (2001b) More demands fall on staff: public library standards, a news item in Library Association Record, March, vol.103 no.3, p.131.
- LA Record (2001c) Consultants move in (public libraries), a news item in Library Association Record, September, vol.103 no.9, p.515.
- Ormes, Sarah (1996) Public libraries corner: commercial partnerships in the public library. Ariadne, Issue 5, September, at: <http://www.ariadne.ac.uk/issue5/public-libraries/>
- Rikowski, Glenn (2001a) The Battle in Seattle: its significance for education. London: Tufnell Press
- Rikowski, Ruth (2001b) The corporate takeover of libraries in Information for Social Change, No 14, Winter 2001/02 Also available on the web at <http://libr.org/ISC/TOC.html>
- Sibthorpe, Ritchie (2001) A new path to follow – Private Finance Initiative, Library Association Record, April, vol.103 no.4, pp.236-237.
- Watson, Angela (2001) Best Returns: Best Value Guidance for Local Authorities in England, 2nd Edition, July, at: <http://www.la-hq.org.uk/directory/prof-issues/br.html>
- WTO (1994) General Agreement on Trade In Services (GATS), World Trade Organisation, at <http://www.wto.org> ★

GATS= fördel Bibliotekstjänst?

I bis nr 4 2001 försäkrar såväl kulturminister Ulvskog som handelsminister Pagrotsky att de svenska folkbiblioteken icke har något att frukta vad gäller WTO och GATS.

Mycket oroliga för de svenska biblioteken i detta sammanhanget är däremot Kjell Nilsson från BIBSAM och Lasse Karlsson från Attac vilket framgick med all tydlighet och eftertryck vid bisseminariet vid årets bokmessa. Avtalen är så konstruerade att vill ett land in på ett annat lands tjänstemarknad inom en viss sektor så framställer man önskemål därom och måste då öppna sin egen motsvarande marknad. Flera länder, däribland USA, Irland och Island har redan öppnat sin biblioteksmarknad.

Vid BTJ-gruppens bibliotekschefsfrukost i samband med bokmässan visades en karta med fullt av ringar över hela Europa där BTJ-gruppen tänkte expandera. Det sades äxå av bolagets direktör att BTJ-gruppen tänker överta driften av bibliotek. Det ligger alltså i BTJs intresse att såväl den svenska som den utländska biblioteksvärlden förvandlas till en marknad för hugade spekulanter. Så har t ex BTJ hört sig för vad gäller den nya entreprenaden på Hammarkullens folkbibliotek i Göteborg, ett bibliotek som startats för Kulturrådets pengar på initiativ av den lokala Folketshusföreningen. Sedan många år finansieras det av stadsdelsnämnden men drivs formellt av Folketshusföreningen, som ett vanligt stadsdelsbibliotek i det kommunala nätverket.

Man kan alltså konstatera att det som två ministrar lovar att de ska förhindra, det kommer förmodligen Svensk biblioteks-förening som huvudägare till BTJ-gruppen att, medverka till att genomdriva. Snacka om att bita sig i svansen och säga av den gren man åtminstone påstår sig sitta på.

Ingrid Atlestam

Fegar biblioteken?

Korpen har översatt en konsumtionskritisk familjebok, som biblioteken köpt i 9 ex!

I bis nr 4/2000 skrev Hervor Svenonius om Mein erstes Shoppingbuch - en tysk bok för barn och vuxna, som hamnat på ett index i hemlandet över förbjudna böcker tillsammans med pornografi, ultravåld och fascistiska böcker. Boken tydliggör fundamentet för vårt konsumtionssamhälle genom att guida och tipsa barn om hur man stärker sin roll som konsument. Provocerande - visst, men vilka är de "tillåtna" formerna för att diskutera kommersialism? Nu finns den sedan ett halvår i svensk översättning utgiven av Bokförlaget Korpen. I Bibliotekstjänsts sambindning fick boken oförstående recensioner och biblioteken köpte 9 ex!

bis kontaktade Gert Nilson på Korpen, som är besviken över det svenska mottagandet.

- Det här är en av de viktigaste böcker vi gett ut! Men vi vet att nyskapande böcker har svårt att sälja. Bokhandeln har tagit 100 ex och då är det bland konstboklådor för det mesta. Det verkar som att vi sålt mest till människor i 25-35 årsåldern med ett intresse för nya konstbegrepp.

Gert Nilson skulle önska att den här boken skulle kunna vara underlag för en diskussion hur biblioteken möter det nya, udda och utmanande.

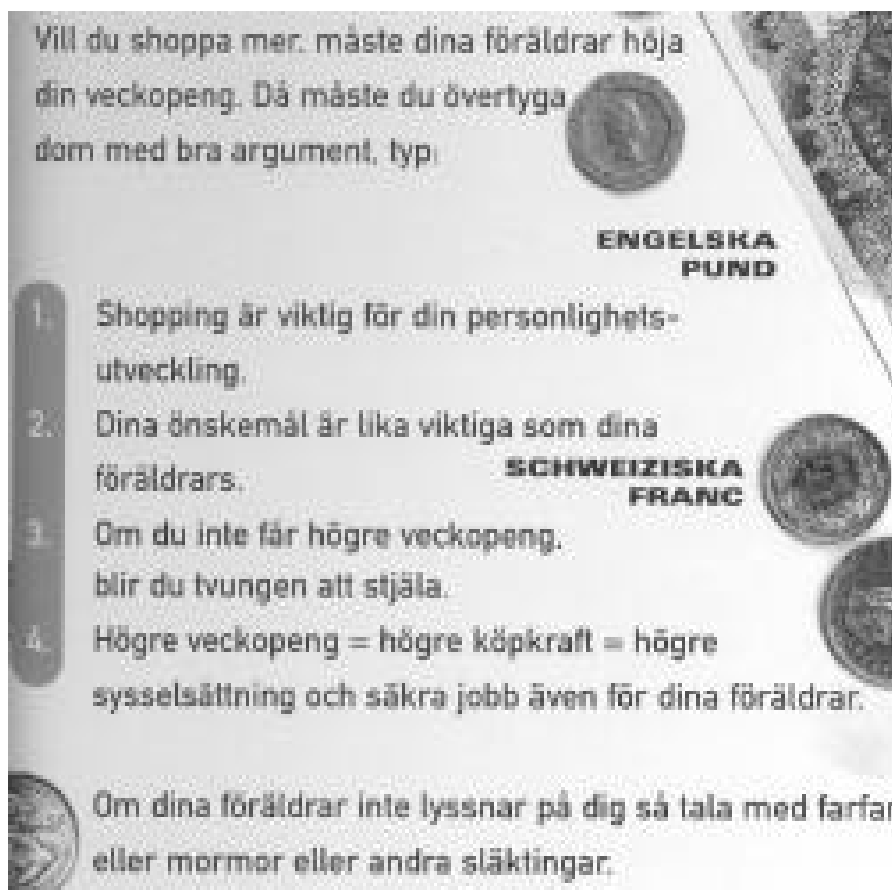
-Jag hade ett långt samtal med Sambindningen om hur boken skulle kategoriseras. Sjänt är viktigt. Lika viktigt som när ordet "udda" dyker upp en sambindningsrecension. Det kan betyda att vi säljer tusen exemplar färre!

Ja, vilken är bibliotekens roll gentemot det nyskapande - ibland kontroversiella? Klarar man inte av diskussionen om kulturpolitiska mål med en förälder som lånat hem Min första shoppingbok? Om bokhandeln av kommersiella skäl inte köper in en debattbok, ökar inte trycket snarare på biblioteken att stå upp för ett utbud som vågar vara kritiskt och utmanande? Det utmanande med Min första shoppingbok är att den så klart "avslöjar" vårt konsumtionssamhälle genom att kräva barns rätt till konsumtion på lika villkor som de vuxna. Hör den frågan till kategorien frågor som inte får ställas?

Lennart Wettmark

Oemotståndligt erbjudande:

Du kan läsa mer om Min första shoppingbok på Korpens hemsida www.bokforlagetKorpen.se. Gert Nilson erbjuder också biblioteken ett gratisexemplar av boken för dem som vill läsa och bilda sig själv en uppfattning om boken! Mejla till korpen@forlagshuset.se och hänvisa till detta erbjudande, som gäller året ut.

Illustrationen ovan förstås från Wilske & Erlen, Min första shoppingbok!

Toppen av ett isberg – Afrikas 100 bästa böcker under 1900-talet

Barbro Engdahl

Den lille mannen i basker het James Matthews. Han är poet från Kapstaden och klarade sin vistelse i fängelse på Robben Island genom att skriva. På hyllan bakom står hans bok Poems from a prison cell, tidigare bannlyst. Två dikter honom publicerade bis i nr 2, 1992 i översättning av Ylva Nilsson

Foto: Barbro Engdahl

De hundra bästa böckerna som utkommit i Afrika under 1900-talet har utsetts och detta firades med en bokmessa på Baxter Theater i Kapstaden den 26-27 juli. En internationell jury bestående av 16 akademiker och författare, med rektorn för University of Cape Town, Njabulo Ndebele, själv författare, som ordförande, har valt böckerna. Beskyddare för projektet är ärkebiskop emeritus Desmond Tutu. Dagarna i Kapstaden var också inledning till Zimbabwe International Book Fair dit deltagande författare och jurymedlemmar fortsatte.

Idén till projektet lanserades på bokmässan i Zimbabwe för två år sedan. Listan med de 100 vinnarna publicerades i februari i år och firades nu med denna "indaba" (händelse). Juryn valde inte ut en specifik vinnare, men har utsett de 12 främsta. Böckerna som nominerades skulle ha gjort ett starkt och viktigt intryck på jurymedlemmen personligen eller haft ett starkt inflytande på samhället. Den bok som dock nämndes av flera i seminarier och diskussioner var Things fall apart (Allt går sönder) av den nigerianske författaren och professorn Chinua Achebe. Hans första roman som utkom 1958. De övriga 11 är Sosu's Call av Meshack Asare, So long a letter (Brev från Senegal) av Mariama Ba, Terra Sonambula

(Sömngångarland) av Mia Couto, Nervous Conditions (Rotlös) av Tsitsi Dangarembga, The African Origin of Civilisation av Cheikh Anta Diop, L'Amour, la Fantasia av Assia Djebar, The Cairo Trilogy (Mellan de två slotten, Längtans slott, Det förflutnas trädgård) av Naguib Mahfouz, Chaka av Thomas Mofolo, Ake The Years of Childhood (Ake' - barndomsåren) av Wole Soyinka, Collected Poetry av Leopold Sedar Senghor och A Grain of Wheat (Om icke vetekornet) av Ngugi wa Thiong'o.

Listan på alla de hundra böckerna går att hitta på olika adresser på Internet. Sök t ex Google Africa's 100 best books. På adressen www.zibf.org/newzibfsite/newsreleases/newsreleaseac.html, Zimbabwe Book Fairs pressmeddelanden den 19 februari, finns kommentarer till de 12 första titlarna och presentation av jurymedlemmarna.

Vinnarna är valda bland både fack- och skönlitteratur, ca hälften av varje kategori. Fyra barnböcker finns också med varav en, Sosu's call, placerade sig bland de främsta. En fin liten berättelse om en handikappad pojke som trummar efter hjälp när ett oväder hotar att dränka de gamla och barnen som är hemma i byn. Meshack Asare är både författare och illustratör till boken.

Den afrikanska bokindustrin

Projektet är mycket viktigt av många olika skäl och kan ses som en vändpunkt i afrikansk kulturhistoria. Njabulo Ndebeles tal vid den avslutande banketten handlade om den afrikanska bokindustrin. När man ser på den inser man att Afrika fortfarande till stor del är en koloniserad kontinent, sa han. Afrika har 12 % av världens befolkning men endast 2 % av bokutgivningen. 70 % av all litteratur importerar från Europa och USA och endast 5 % exporteras härifrån. Därför är det så viktigt att afrikanska författare publicerar sina böcker lokalt och att regeringarna stöder detta och exporten av deras böcker. Biblioteken kan spela en viktig roll sa han. Ett exempel på att man börjar bli medveten om detta är ett beslut universitetsbiblioteket på University of the Western Cape (UWC) tog i maj. De ska i första hand köpa böcker publicerade i Sydafrika och på så sätt stödja de lokala förlagen. Statens uppgång och fall i Afrika har ett samband med bokutgivningens uppgång och fall, enligt Ndebele. Afrikas renässans kommer i mycket att vara beroende av litteraturens och berättandets renässans.

Det är också viktigt att sprida kännedom om afrikanskt publicerade böcker så att de blir lästa. Problemet är att böcker är dyra i Afrika och få har råd att köpa. En pocketbok i Sydafrika kostar ZAR 80-100 (Rand). (ZAR 1.00 ca SEK 1.00). Lokalt publicerade böcker, särskilt facklitteratur blir dock avsevärt billigare än i Europa. Får de inhemska förlagen inte stöd kommer de inte att överleva. Det blir en ond cirkel. Glädjande nog börjar det komma mer afrikansk barnlitteratur. Urvalet barnböcker i bokhandlarna, t o m i Kapstaden, är skrämmande litet jämfört med t ex Sverige.

Alla de vinnande titlarna fanns utställda i montrar i den vackra Baxter Theaters stora entre´hall där bokmässan hölls. Det var fin stämning och mycket att titta på för de som uppmärksammat bokmässan och letat sig dit, och det var positivt att så många bokförlag inte bara från Sydafrika stödde projektet genom att närvara. Men för att få fler att komma både från allmänheten, bibliotekarierna, lärare och studenter behöver mässan bli en tradition och deltagaravgiften hållas lägre.

Fyra seminarier

Det övergripande temat för programmen var "The Impact of African Writing on World Literature". Fyra olika seminarier hölls.

I seminariet för "Mänskliga rättigheter och demokrati: Författarens ansvar", deltog bl a Mia Cuoto från Mozambique och Es'kia Mphahlele, Sydafrika. Couto, själv en afrikaniserad portugis, framhöll författarens uppgift att avslöja europeiska schabloner om Afrika, men också att säga sanningen om kriminalitet, krig och orättvisor på den afrikanska kontinenten.

Ett annat seminarium hade temat "Afrikanska akademikers bidrag till världens kunskap". Mamood Mamdani, statsvetare

och afrikanist från Uganda, var mycket kritisk och menade att afrikanska universitet inte är några forskningsinstitutioner längre. Lärare vid universiteten är fullt upptagna med att undervisa och hinner inte forska. Studenter studerar inte i bibliotek utan lär det de måste och "vomit back their knowledge", något som jag kunnat konstatera under mitt år som bibliotekarie bland studenter på UWC i Kapstaden. Mamdani, själv ett exempel på en internationellt berömd afrikansk forskare, innehar nu en professur i USA. Professorn i genderforskning Amina Mama från Nigeria (men just nu verksam vid University of Cape Town) menade att det finns ett starkt bidrag från Afrika till världen men hur mycket bidrar det till Afrika självt? Hon var mycket pessimistisk. "Om kunskap är makt, varför är då Afrika så maktlös?" Det var hon som menade att de 100 böckerna bara är toppen av ett isberg vilket i sig är något mycket positivt.

Även Nelson Mandela deltog och i sitt tal var han kritisk till valet av de 100 afrikanska böckerna. Detta p g a att hans egen bok Long walk to freedom (Lång väg till frihet) finns med. Hans politiska skrift var aldrig ämnad för "such august reading circles". I mer allvarliga ordalag tackade han arrangörerna för utmärkelsen, för den heder de visat honom och hans kamrater i kampen för frihet. Jag litar på att framtida generationers författare och läsare inte ska bedöma den som ett mått på kvalitet av afrikanskt författarskap, sa han.

En bokfest i världsklass kommer att arrangeras i februari/mars 2004 i Kapstaden för att bland annat öka läsandet, sprida böcker av afrikanska författare till skolbiblioteken och uppmärksamma svarta, kvinnliga författare. ★

Barbro Engdahl arbetar som bibliotekarie vid Institute for Social Development vid University of Western Cape i Kap-staden och har tidigare varit bl a gymnasiebibliotekarie i Uppsala. E-post: bengtahl@uwc.ac.za

DIK om WTO och GATS - svar till bis

Britt-Marie Häggström

I nr 2 ställde bis frågor kring de fackliga organisationernas syn på det nya handelsavtalet GATS. Britt-Marie Häggströms svar försvann och publiceras i detta nummer något försenat, vilket vi beklagar

Det är bra att BIS tar upp ämnet WTO och GATS för att sprida kunskap och uppmana till debatt.

GATS (General agreements on Trade and Services) är WTO:s överenskommelse som omfattar servicesektorn. Den nya förhandlingsrundan, den sk. "Millennium Road", omfattar en utökad definition av servicesektorn och omfattar även elektricitet, post, arkitekttjänster mm. Även arkivens, bibliotekens och museernas verksamhet kan komma att omfattas av detta avtal. WTO och GATS-frågor har inte varit föremål för speciellt intensiv debatt i Sverige. Debatten har varit hetare och mer intensiv i många andra länder. Orsaken härtill är kanske att Sverige utan större debatt har konkurrensutsatt både elmarknaden, sophanteringen och det lokala trafiknätet och posten.

bis ställer ett antal frågor.

Den första gäller om GATS är ett reellt hot mot biblioteken.

Mitt svar är att GATS kan komma att inverka på verksamheten i arkiv, bibliotek och museer. Det är omöjligt att spå om hur förhandlingarna kommer att utvecklas med vilka frågor och i vilken takt.

Det verkar som om den nye WTO ordföranden Supachai Panitchpakdi från Thailand är en hårdför person som arbetar snabbt. Konkurrensverket vill enligt en artikel häromdagen skrota allt monopol och konkurrensutsätta sotning, bilbesiktning och apotek. Enligt artikeln tror Konkurrensverket att det finns miljarder att tjäna genom att konkurrensutsätta kommuner och landsting. Det är klart att frågan även kan komma att nå bibliotek museer och arkiv. Jag tycker att utrikeshandelsminister Leif Pagrotsky:s och kulturminister Marit Ulvskogs uttalande försäkringar är de bästa garantier vi har för närvarande.

Men, vi har ett val i Sverige till hösten och det kan möjligen förändra den politiska bilden även om det inte ser troligt ut idag.

Den andra frågan gäller hur vi ser på nya aktörer inom biblioteksverksamheten.

Jag antar att BIS menar eventuella entreprenörer. Jag tycker **inte** att arkiv, folkbibliotek och vissa museer med ansvar för att stärka vår demokrati skall drivas med vinstintressen eller av organisationer med speciella intresseinriktningar av politisk eller religiös art.

Hur bevakar DIK GATS?

Det gör vi på internationell nivå via IFLA, som har en speciell kommitté för dessa frågor. IFLAs generalsekreterare skulle ha deltagit som observatör vid mötet i Qatar i november, men avstod p.g.a. vad som hände den 11 september.

Vi bevakar också frågan via EBLIDA (den europeiska lobbyorganisationen för arkiv och bibliotek inom EU) EBLIDA har en egen arbetsgrupp för bevakning av frågorna och vi söker observatörs plats till WTO och GATS möten.

Fackligt internationellt samarbete?

Via SACO bevakar vi frågan i Europafacket. Samarbetet på världsnivå är alltså IFLA, på europeisk nivå EBLIDA och Europafacket. På nordisk nivå har vi nära samarbete med Bibliotekarförbunden i Danmark och Norge samt i Finland med AKAVAS (den finska motsvarigheten till SACO) bibliotekariesektion. Något närmare biblioteksfackligt samarbete är inte möjligt eftersom bibliotekarier i EU och utanför är organiserade på ett helt annat sätt än i Skandinavien. Det finns alla skäl i världen att hålla ögonen på utvecklingen och vara beredd att agera om något händer. ✪

Britt Marie Häggström är förbundsordförande i DIK och president i EBLIDA

Vi vill bli fler!

Om folkbildning, distansstudier och bibliotek.
Annastina Kapla

*John från St. Olof
i Simrishamn.
Foto: Linus Lindell*

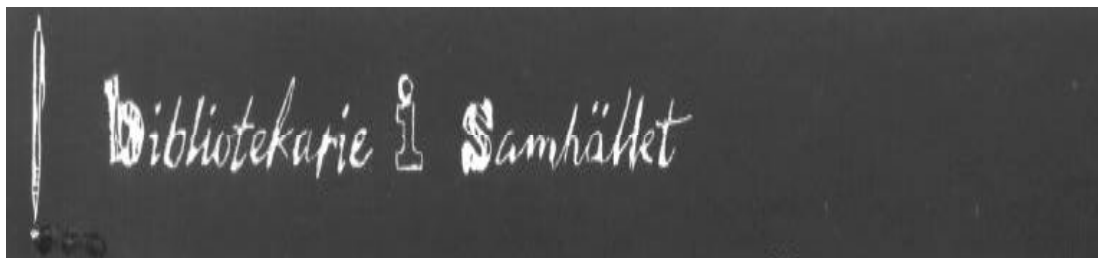
Jag har ett projekt ihop med fjorton andra folkbibliotek arier på olika platser i Sverige. Det är inte ett jättehäftigt projekt mätt i summa projektbidrag men i många andra delar är det suveränt. Projektet har fått namnet "Biblioteket som studieverkstad" och är ursprungligen ett Distumprojekt som hänger ihop med ett distansutbildningsprojekt vid namn Nätbildarna. Nätbildarna (www.natbildarna.nu) består av ett antal studieförbund och folkhögskolor som bedriver internetbaserad folkbildning på distans. Utbudet för hösten 2002 består i skrivande stund av 96 kurser och studiecirklar inom skiftande områden, alltifrån läkeväxter och hästfriskvård till behörighetsgivande kurser, språk, etik och juridik. Studierna bygger på flitigt deltagande i de elektroniska klassrummen och man använder sig i huvudsak av First Class som studieplattform.

Eftersom distansstudier kan vara nog så kämpigt att genomföra på egen hand är tanken att varje deltagare skall ha tillgång till en lokal handledare inom rimligt geografiskt avstånd. Handledaren har en stor betydelse för att pedagogiskt, socialt och tekniskt introducera den studerande i distansutbildningens villkor. De olika utbildningsanordnarna har egna lokala handledare men det nätverket blir ganska glest geografiskt sett. Det är här folkbiblioteken kommer in i bilden. Vi finns som en naturlig fysisk plats i närmiljön, vi

har kunnig personal, internetuppkopplade datorer och inte minst ett folkbildningsengagemang.

Vi som aktivt har deltagit i första projektomgången är Hofors, Kalmar, Karlshamn, Kil, Kungälv, Malung, Motala, Orust, Sala, Simrishamn, Svenljunga, Sölvesborg, Torsby och Upplands-Väsby. Några har haft många kursdeltagare att handleda, andra har inte haft några. Det är som det brukar vara i projektsammanhang – en tid att pröva ut vad som fungerar. Biblioteken gör Nätbildarnas kurser synliga samtidigt som kursinformationen gör biblioteken synliga. Fler kommer att upptäcka möjligheten att oberoende av tid och rum kunna folkbilda sig på nätet och att det lokala biblioteket är en resurs i sammanhanget. Nu får fler bibliotek chansen att hoppa på projektet inför nästa vår. Det finns projektmedel till en ny utbildningsomgång under hösten och det är inte omöjligt att det blir någon form av fortsättning under 2003 genom Nationellt Centrum för flexibelt lärande (<http://www.cfl.se/>).

Den som vill veta mer kan kontakta någon av projektledningsgruppens medlemmar: Urban Bäckström, Motala bibliotek, urban.backstrom@folkbildning.net, Katarina Granath, Kungälv's bibliotek, katarina.granath@folkbildning.net, Annastina Kapla, Torsby bibliotek, annastina.kapla@folkbildning.net ★

Mitt liv som bibliotekarie

Aase Bang

Min fröken i småskolan tyckte jag skulle bli bibliotekarie. "Du som läser så mycket!". Självt tyckte jag inte att biblioteket var någon vidare attraktivt framtidsvision.

Jag växte upp på landet ett par mil utanför Oslo. Ortens bibliotek var inhyst i ett rum i f.d. överlärares villa, och det togs om hand av överlärares ogifta dotter. Det var ett stort rum med bokhyllor på kors och tvärs. Alla böckerna var inbundna i mörkröd shirting.

Det fanns en barnbokshylla, men eftersom gallring var ett okänt begrepp var beståndet milt sagt alderdomligt. Danska var det officiella skriftspråket i Norge fram till 1907, då den första rättskrivningsändringen kom. Nu var det 1940-tal. Jag läste alla gamla klassiker, som Göingehövdingen, Den siste mohikanen och Lille lord Fauntleroy, på danska, många av dem dessutom med gotiska bokstäver. Några flickböcker fanns det också, de handlade alla om yrhättor på internatskola. När det gällde vuxenböcker försökte man nog köpa in det som var aktuellt då. Mamma lånade Forsythesagan (som utkom med ett band i taget), Sinclair Lewis, Upton Sinclair och många andra. Naturligtvis läste jag dem också. Mitt barndoms bibliotek var fullt tillräckligt för mig.

Sen kom många år då folkbiblioteken

spelade en mindre roll i mitt liv. Jag studerade i Oslo och i utlandet, arbetade på museer och förlag. Det dramatiska året 1968 flyttade jag till Lund med Bengt. Sonen Peter var bara två år när han visste skillnaden mellan "pappas bibliotek" (UB) och "mamas". Stadsbiblioteket var nytt och mycket bra, men de nyaste politiska böckerna fann man rätt över gatan, på Bokcaféet, som hade ett brett urval av spännande litteratur. Här hittade jag en dag ett litet stencilerat blad som var utgivet av den socialistiska föreningen Bibliotek i Samhälle. Det var mitt första möte med BiS.

Så kom jag till BHS vårterminen 1974. Den allra första dagen stötte jag på Olle Wendt, som satt utanför cafeterian med ett bokbord och värvade medlemmar till BiS. Jag anmälde mig med det samma och blev ganska aktiv i föreningen. Bland annat var jag med och gjorde en utställning om BiS som senare cirkulerade på folkbiblioteken. Jag skulle beskriva kommunala kulturpolitiker och av misstag (svenskan är trots allt ett främmande språk) skrev jag att många av dem var medvetlösösa — jag menade naturligtvis omedvetna. Men kompisarna tyckte att "medvetlösösa" var roligt och ganska träffande, så vi behöll det felaktiga ordet. När jag senare började arbeta i Skellefteå, hade utställningen nått dit.

Kulturnämndens ordförande fick nästan ett apoplektiskt anfall efter ha sett utställningen, och jag var för feg att erkänna att jag var orsak till eländet.

Efter examen började jag som sagt att arbeta i Skellefteå, ett inspirerande bibliotek där man bland annat sysslade mycket med demokratiska arbetsformer. "Välkommen till biblioteket, här röstar vi på VPK", skojade Jan Gustavsson. Han kunde ha tillagt att här försökte man tillämpa BiS' principer i verkligheten. Förutom Jan, som var bibliotekschef, arbetade bis'arna Tommy Sundin och Monica Larsson i Skellefteå, och snart kom även Kerstin Rydsjö och Ulf Larson dit.

Det var med sorg i hjärtat jag lämnade Skellefteå 1979, men avståndet till min gamla mor i Oslo blev för stort. Så det blev Värmland istället. Jag blev bibliotekschef, senare också kulturchef, i Forshaga, en grannkommun till Karlstad.

En solidarisk kommun

Forshaga var en mycket bra kommun att arbeta i. Inte minst tack vare starka kvinnliga s-politiker var till exempel barnomsorgen garanterad. Högst tre veckor behövde man vänta på en dagisplats eller plats hos dagmamma. Senare, när det blev aktuellt att ta emot flyktingar i kommunen, lade man ned mycket energi på att ge dem ett bra

mottagande. Och när de stora institutionerna avvecklades, blev dagcentralen för utvecklingsstörda snabbt en integrerad del av samhället. Praktiskt taget alla fick sysselsättning av något slag — i vårdhemmets kök, på bensinstationen eller på biblioteket — envar efter sin förmåga.

Dagisfröknarna gick till dagcentralen med sina barngrupper och fikade. Vi som arbetade på biblioteket hade för övrigt en studiecirkel i teckenspråk någon fikarast i veckan, under medverkan av en stum tjej från dagcentralen. Och jag hade regelbundna bokprat där, då jag berättade om lättlästa böcker.

Det var en expansiv period, och politikerna tyckte att biblioteket var viktigt. Vi fick bokbuss tillsammans med grannkommunerna, och de två filialerna blomstrade. Huvudbiblioteket byggdes ut, vi fick barnbibliotekarie, kultursekreterare och en bibliotekarietjänst i Deje.

Men det bästa med att arbeta i Forshaga var den intresserade och lojala personalen. Det var omkring tio personer anställda på biblioteket och alla deltog frivilligt, utan ersättning, i litteraturcirklar på kvällstid. Jag såg till att alla fick utbilda sig genom att delta i så många regionala kurser som möjligt och genom att ordna egna studiedagar. När så tiderna började ändras och det skulle införas individuell lönesättning, vägrade jag att utse någon av dem framför de andra. Alla var duktiga, alla gjorde hela tiden sitt allra bästa, alla trivdes och samarbetade bra på lika villkor. Till sist utsåg kommundirektören den av kontoristerna som han kände bäst.

Socialt engagemang

Enligt min mening är folkbiblioteket, inte minst i en mindre kommun, en utmärkt bas för ett politiskt och socialt engagemang. Eftersom biblioteket är en neutral samlingsplats, kan det stå öppet för alla sorters föreningar och sammanfattningar. Vi ställde gratis lokalerna till förfogande för allt från Bahai till Nej till kärnkraft. Men vi ordnade också

Aase Bang på Forshaga bibliotek 1979

själva många kulturella arrangemang — författaraftnar, jazzkonserter, filmvisningar och föreläsningar. När M.A Numminen kom, var det så fullt att folk satt uppe på katalogskåpen.

Men barnteatern låg mig varmare om hjärtat. Varje termin visade vi en eller två teaterföreställningar för barn i dagisåldrarna. Det var många fria grupper som turnerade då och som gärna kom till oss. Dessutom hade vi sagostunder på biblioteket och bokprat i skolorna. Vi deponerade boklådor på dagis och lågstadiet. (När jag tillträdde tror jag att bokbeståndet uppgick till 43 bilderböcker, men jag minns kanske fel. En ordentlig uppräckning blev det i alla fall. Tack vare bidrag från kulturrådet kunde vi också bygga upp ett bra referensbibliotek).

Nu var vi så lyckligt lottade att vi i anslutning till biblioteket hade en liten lokal som kunde utnyttjas till olika ändamål. Där kunde vi visa en 10-12 utställningar varje år, de flesta i egen regi, men några i samarbete med

Konstfrämjandet eller Gripen, det kommunala galleriet i Karlstad. De många amatörer som gärna ville visa sina alster, samlade vi i en gemensam utställning en gång om året. I övrigt bjöd vi bara in professionella konstnärer förutom en och annan debattutställning.

När det gällde att utnyttja lokalerna fick vi använda fantasin. Med lite god vilja fick de femton personerna som kom för att lyssna till Torgny Lindgren plats i tidskriftshörnan, och röjde vi undan fätöljer och bokvagnar och lät barnen sitta på golvet fick vi plats med en dockteater bland referenslitteraturen.

Men ibland när vi förväntade en större publik, till exempel när Henrik Holmberg eller Monica Zetterlund uppträdde, lades föreställningarna till Folkets Hus. Någon jazzkoncert ägde rum i församlingshemmet.

Varje år i maj anordnas de så kallade Forshagadagarna. Från att vara ett veckoslut utvecklades arrangemanget till en hel vecka med program runt om i

kommunen. Tack vare sponsring från köpmännen kunde vi då bjuda på artister utifrån. Men det fanns också ett behov för alla lokala krafter som sjöng i kör eller spelade dragspel att visa upp sig. Det ledde till en extra kulturvecka i november.

Bibliotekspersonalen engagerade sig på många olika sätt. Det året latinamerikanska invandrare tog initiativ till en karneval, deltog vi alla, utklädda till barnboksfigurer — för att nämna något.

Såvitt jag vet var vi det första biblioteket som sålde "En bok för alla". Det hände alltid något på biblioteket i Forshaga och vi figurerade ofta i lokaltidningarna.

Alla dessa aktiviteter var bara möjligt att genomföra tack vare ett nära samarbete med studieförbund, förskola, lägstadielärare, fritidsgårdar, musikskola, komvux., hembygdsförening, teaterförening, Folkets Hus, dagcentralen, invandrarnämnden och många andra, inte minst kommunens tjänstemän.

Tjänstemannavälde?

Det är en riktig tanke att det är de folkvalda som ska bestämma över verksamheterna i en kommun, men vi vet ju att tjänstemännen, experterna, har en oerhörd makt, speciellt i nämnder där politikerna är svaga eller okunniga.

Enligt min uppfattning är inte en plats i kulturnämnden särskilt attraktiv för ambitiösa fritidspolitiker (med vissa sällsynta undantag). Hit kommer de som bara ställer upp efter intensiv övertalning. "Det är ju bara ett möte i månaden, det kan du väl åta dig!" Så i kulturnämnden sitter bondmorän från (c) som somnar så snart mötet öppnas, kvinnan från (s) som aldrig har läst annat än Året Runt och suppleanten från (v) som aldrig dyker upp.

Till det första mötet efter varje val delade vi ut lånekort till de nya ledamöterna i kulturnämnden. De utnyttjades dock sällan. En sak kunde man vara alldeles säker på: kulturnämndens ledamöter deltog inte på något arrangemang i kulturförvaltningens regi. Med några undantag: Karin från Deje,

pensionerad fabriksarbeterska, var genuint kulturintresserad, och likaså en musiker som representerade centerpartiet ("men egentligen är jag socialist", anförtrorde han mig).

Min första ordförande hette Hasse. Han var en trevlig och praktiskt anlagd man som gärna ställde upp när vi behövde hjälp med att flytta en hylla eller laga ett bord. Han var intresserad men okunnig, och var således lätt att övertala att följa mina vidlyftiga idéer.

Sen kom Ulf, en yngre man som var alla biblioteksanställdas dröm. Han hade inte sysslat mycket med kulturfrågor, men var ivrig att lära sig. Han var alltid intresserad och uppmuntrande, kom alltid på våra arrangemang och han var mycket omtyckt av personalen, som sörjde djupt när han flyttade från kommunen.

Eftersom det var mitt i en valperiod, var det lägstadieläraren Angelica, kulturnämndens vice, som blev ny ordförande. Själv förordade jag en man som jag bedömde som en stark politiker och som jag visste var kulturintresserad. Jag menade att Angelica var för svag till att driva kulturfrågorna, och det kunde hon inte förlåta mig.

Nu var det slut på bibliotekets expansiva period. Varje gång jag kom med ett förslag, sprang Angelica och frågade kommunalrådet och fick veta att "det har vi inte råd med". Mina förslag nådde därför inte ens fram till nämnden.

Mitt skrivbord var alltid fullt av papper, men det var faktiskt var en viss ordning i pappershögarna och inte minst hade jag ganska god ordning i huvudet. Men en morgon när jag kom till jobbet hade hon lagt en blankett på mitt skrivbord. Jag skulle skriva upp alla ärenden till nämnden och fylla i när de var åtgärdade. Det gjorde mig naturligtvis inte mildare stämt att behandlas som ett lägstadiebarn. Antipatin var

ömsesidig.

Angelica gjorde det snart klart att hon önskade att jag hittade ett annat jobb, så jag valde att arbeta halvtid som skolbibliotekarie de sista åren innan pensionen. Det var rena himmelriket för mig som ofta hade varit hemifrån från sju på morgonen till tio på kvällen (det inte var lönt att resa hem till Karlstad mellan arbetstidens slut och kvällens möten eller andra arrangemang). I slutbetyget sammanfattades mina kvalifikationer i en mening: "Hon är bra på att bokprata".

Hur gick det sen?

Angelica har gjort politisk karriär.

Personalen har minskat, bokbussen är indragen, den ena filialen är nedlagt. Utställningslokalen har blivit datasal. Forshagadagarna är idag Köpmännens lördag. Kulturförvaltningen har slagits ihop med fritids, med fritidsförvaltningens tjänsteman som chef. Vad jag vet har man för närvarande ingen bibliotekschef, men någon är utlånad från länsbiblioteket för att hålla i verksamheten.

Försämringarna är naturligtvis till en stor del orsakat av kommunens dåliga ekonomi, men jag tror det även beror på att en ny generation socialdemokratiska politiker har tagit rodret. Politik är ju alltid en fråga om prioriteringar. Bländade av marknadsekonomi saknar de de gamla sossarnas brinnande intresse för bildningsfrågor. ★

Aase Bang är född i Oslo 1930. Flyttade till Sverige 1968.

Har studerat konsthistoria, språk och etnologi vid Oslo universitet, Freie Universität i Berlin och Lunds universitet. Bibliotekshögskolan 1974-76. Har arbetat vid norska museer och förlag och som bibliotekarie i Skellefteå 1976-79, Forshaga bibliotek 1979-89 och därefter ett par år som gymnasiebibliotekarie. Var förbundsordförande i Svenska Kvinnors Vänsterförbund 1979 - 1999.

FOLKBIBLIOTEK OCH MARKNAD ANALYS AV DISKURSER

Marie Rörling

Författaren hävdar att en tydlig förskjutning från den traditionella kultur- och informationsuppgiften till en mer kommersiellt relaterad målstyrning skett inom Stockholms stadsbibliotek

Under 1980- och 90-talet då nyliberalism och ekonomism alltmer trängde undan det keynesianska välfärdssystemet och skattesänkningar blev normerande drabbades folkbiblioteken av samma identitetskris som andra skattefinansierade områden i den offentliga sektorn. Vad som då utmärkte just folkbiblioteken var svårigheten att konkurrera utsatta och privatisera biblioteken på samma sätt som skett med både skolor och sjukvård.

Bibliotekslagen som efterlysts under hela 1900-talet kom till stånd först under hot om avgiftsbeläggning under krisår och sparpaket. När lagen förbjöd möjligheten att göra vinst på utlåning och användande av medier minskade incitamenten för att konkurrera upphandla och driva bibliotek på entreprenad.

Det går ändå tydligt att urskilja två olika diskurser i folkbibliotekens verksamheter. Grovt talat kan de beskrivas som en marknadsskurs kontra ett folkbildningsparadigm. Båda dessa förhållningssätt reflekterar liknande kraftmätningar inom andra kommunala verksamheter. Men det biblioteksspecifika perspektivet förtydligar den s.k. legitimitetskris som folkbiblioteken påstås genomgå. Hur avläser och tolkar man då diskurser? Vad är de egentligen? Michel Foucault, den mest kände diskursanalytikern har besvarat frågan enkelt med definitionen (av en diskurs): "Hela den praktik som frambringa en viss typ av yttranden."¹

Medan Foucault koncentrerat sin idéhistoriska forskning på att beskriva diskursernas makt i form av språk-system som konstruerar relationer (exempelvis kontrollmekanismer, utestängningsmekanismer och regelkonstruktioner), finns det också en anglosaxisk diskursanalytisk tradition där man istället vill fokusera konflikter och kampen om meningskapande. En övergripande ambition med all diskursanalys är att den "väver samman språk och handling" och att den både återspeglar verkliga förhållanden men också skapar diskurser; diskursiva och sociala praktiker.²

Stockholms stadsbibliotek

Stockholms stadsbibliotek illustrerar väl den marknadsprocess som kommuner i allmänhet och Stockholm i synnerhet genomgått. I takt med att det borgerliga systemskiftet förändrat kommunens verksamhet från grunden har marknadsevangeliet spillt rejält också på biblioteken.

Vid en diskursanalys våren 2001 framkom att SSB (Stockholms stadsbibliotek) i en del avseenden uttrycker en tydlig förskjutning från den traditionella kultur- och informationsuppgiften till en mer kommersiellt relaterad målstyrning. Källmaterialet utgjordes av policydokument i form av verksamhetsplaner- och berättelser, platsannonser och sambindningslistor. Mellan åren 1997 och 2001 förvandlades SSB:s organisation. Från att ha varit en centralistisk sammanhängande facknämndsstyrd förvaltning med ett

huvudbibliotek och 38 filialer, blev varje bibliotek ett eget stadsdelsbibliotek vars huvudman var den egna stadsdelsnämnden.

Detta medförde påtagliga skillnader mellan olika stadsdelsbibliotek. En del bibliotek blev gynnade och fick utökade resurser när de kom att utgöra en del av en lokal allmänkommunal service. För andra blev resultatet det motsatta. Stadsdelsnämndsreformens officiella motiv angavs vara demokratisering och effektivisering.

De utvärderingar som gjorts varken stärker eller dementerar denna ambition. I en intervju- och enkätstudie med enhetschefer bekräftar nästan samtliga (80 procent) att de själva fått mer makt och inflytande under stadsdelsorganisationen.³ Men det påpekas i undersökningen att detta förhållande egentligen mer handlar om delegering än om decentralisering. En annan redovisad effekt från enhetscheferna var att detaljstyrningen från lokala politiker ökat samt att samverkan med andra verksamheter inom stadsdelen ökade samtidigt som samverkan med bibliotek i andra stadsdelar minskat eller upphörde helt. Mål- och budgetstyrning blev helt dominerande. De allra flesta respondenterna saknade kvalitativa mätmetoder.⁴

En annan utvärdering från IKE-institutet för kommunal ekonomi konstaterade att "produktiviteten minskat" trots att produktiviteten mätt som antal besök eller antal lån visserligen ökat klart under perioden 1996-99.

Antal besök ökade med drygt 20 procent och antalet lån med 15 procent!⁵ Uppenbarligen saknar varje reell mätbar ökning av verksamhetens fundament betydelse.

Beräkningsgrunderna för vad som kallas produktivt varierar tämligen godtyckligt och är relaterade till andra helt väsensskilda verksamheter.

Ekonomismens logik kan knappast illustreras bättre än med detta exempel.

Utvärderingar

Utvärderingarnas motiv och metod kan och bör givetvis ifrågasättas.

Angela Zetterlund har "utvärderat" utvärderingens metodik och anger bland många andra att det kan finnas "underförstådda eller rentav dolda" motiv och avsikter med många utvärderingar. Det kan handla om att "avblåsa" debatter och motstånd, skapa kontroll och styra utvecklingen i önskad riktning, "legitimera kontroversiella beslut"/.../⁶

Det finns också förvaltnings-teoretisk forskning som konstaterat att organisationsreformer oftast har symboliska betydelser helt utanför vad som officiellt anges som motiv. Att omfördela makt, genomdriva viss utbildning, skrämsel och underhållningsvärde är några sådana symbolfunktioner.⁷

För SSB:s del upphörde stadsdelindelningen snabbt och utan några diskussioner eller förvarningar våren 2001. Då återgick biblioteksorganisationer till att vara en central förvaltnings- och nämndsstyrd verksamhet. Övrig kommunal verksamhet fortsatte dock att vara organiserad stadsdelsvis.

Bakgrund och teori

Är det möjligt att förena idén om det demokratiska biblioteket med marknadens alla friheter?

När bibliotekslagen stipulerat att det aldrig får kosta pengar att tillägna sig kultur, litteratur, IT-tjänster eller vissa andra medier som folkbibliote-

ken erbjuder, infinner sig osökt den frågan. Kan två motstridande principer förenas? Måste det inte bli en som vinner, en annan som förlorar mark och trängs undan? Teorin om fri konkurrens som självklart överlägsen alla andra principer är numera så oomtvistlig att den som vågar ifrågasätta den löper vissa risker. Schablonerna i diskursen och den debatt som rimligtvis borde vara livlig kommer sällan till några större brytpunkter eller djup. Förmodligen finns det marknadsanhängare som skulle hävda att marknaden är den optimala demokratin.

Efterfrågestyrning och kommersialisering av offentlig sektor skulle då helt oproblematiskt representera en utveckling av demokratin i samhället.

Det är sannolikt bara de mest extrema nyliberaler som skulle hävda något sådant. Att förklara bort det demokratiska underskottet är ingen lätt sak. Även om det sällan uttalas högt i det offentliga samtalet så är effektivitet och tillväxt långt viktigare drivkrafter än demokrati i de bolag, styrelser och ledningsgrupper som svenska kommuner håller på att förvandlas till.

Folkbildning

Folkbiblioteket är ju oupplösligt förknippade med ett idégods som innehåller både folkbildning och demokrati såväl som mål som medel. Folkbildningen var i sig ett medel, den process som skulle förverkliga idéerna om demokratin.

Men när kommunerna började betrakta det privata näringslivet som förebild och ekonomismen blev den enda normen måste det rimligtvis få konsekvenser för de "gamla" demokratiska idealen.

I en effektstudie av Björn Rombach kallad Den marknadslika kommunen⁸ beskrivs hur processen att efterlikna marknaden förvandlar medborgare till kunder och hur det går att finna viss kreativitet och stolthet över förmågan att kunna likna marknaden. Denna stolthet grumlas dock av en påtagligt sämre kvalitet i många verksamheter. En kund på en marknad förutsätts vara en "viljestark, kalkylerande,

lätttrölig nyttomaximerare" Rombach hänvisar till annan forskning som konstaterat att "kunder" i allmänhet sällan är så målrationala som teorin förutsätter. I själva verket ogillar kunder osäkerhet och styrs hellre av rykten och vanor. Det är bara vid det allra första köptillfället som en kund verkligen måste välja.⁹ En rimlig slutsats utifrån detta faktum är då att konkurrensen på marknaden inte nödvändigtvis resulterar i att de bästa alternativen slår ut de sämsta. Det ligger lika nära till hands att de sämsta slår ut de bästa. Vilka konsekvenser detta kundtänkande får på biblioteksverksamhet är en av faktorerna som granskas i min diskursanalys av Stockholms stadsbibliotek. Rombach påpekar också att den marknadslika kommunen genomgår en avprofessionalisering.

Kraven på legitimering av professioner minskar. Verksamheter försvinner sällan men de försvaras inte av tydliga och starka yrkesgrupper som tidigare./.../. Utvärderingskriterier som ligger utanför de professionella normerna accepteras i allt högre utsträckning.¹⁰

I den marknadslika kommunen förvandlas tjänstemän till "beställarom-

När kommunerna började betrakta det privata näringslivet som förebild och ekonomismen blev den enda normen måste det rimligtvis få konsekvenser för de "gamla" demokratiska idealen.

bud". Relationen till politikerna präglas av en dubbelhet. Å ena sidan ska de förverkliga politiska beslut men dessa beslut grundas ofta på information och kunskap som presenteras och ibland "silas" från tjänstemannahäll. När beställarfunktionen handlar om upphandling kan det bli svårt att ta "konflikten det innebar att inte ge sin korridorkamrater uppdraget".¹¹ Vad SSB beträffar avbröts upphandlingen då ingen enda intressent anmälde sig för att driva bibliotek på entreprenad. Så fort någon dyker upp kan upphandling åter bli aktuell.¹²

Demokratibegreppet

En forskare i statsvetenskap, Rolf Ejvegård, har i en bok med titeln Vad är demokrati¹³ gett sig i kast med resonemang kring den frågan. I en analytisk vidräkning med gängse (marknadsliberal) statsvetenskap vill Ejvegård utreda begreppsförvirringen kring själva demokratibegreppet. Det är ofta i den offentliga debatten som alltför positivistiska synsätt sätter likhetstecken mellan exempelvis decentralisering och demokrati. Att det istället handlar om beslutsprocesser på olika nivåer som inte alls berör vare sig demokratiska principer eller funktioner är lätt att håll med om för den som fördjupat sig i någon del av 1990-talets svenska folkbibliotekshistoria. Även sådana fenomen som utlokalisering, delegering, kommunalisering och inte minst privatisering påstås ibland motiveras av en demokratisk nit, medan det också där handlat om helt andra motiv, - oftast delar av eller ett regelrätt ideologiskt systemskifte.

För att undvika instrumentella felslut är det nödvändigt att renodla själva demokratibegreppet. Vanligtvis betecknar ordet demokrati – enligt Ejvegård - tre helt olika saker, antingen ett utopiskt tillstånd, ett bestämt styrelseskick eller en konkret statsbildning. Men ytterst avspeglar konflikten vattendelaren mellan naturrättsliga axiom och den mer målrationala rättspositivismen. Ejvegård menar att den senare ser mer till ”demokratis former än dess innehåll”.¹⁴

Att de naturrättsliga aspekterna hamnat i underläge då rättspositivismen genomsyrat hela 1900-talets folkhemsbygge har inte hindrat folkbiblioteken från att utvecklas till en institution med stor legitimitet och förankring hos befolkningen. Att det funnits avsikter från samhällets sida med folkbiblioteken har konstaterats i både internationell och svensk forskning.¹⁵ Biblioteken blev tillsammans med det allmänna skolväsendet ett sätt att både kontrollera, styra och fostra människor. Folkbildningen var inte ovillkorlig men

innehöll vida ramar för både självbildning och tillräcklig frihet att välja i vilken utsträckning och vad man ville använda biblioteken till.

Bibliotekarien hade till uppgift att tillhandahålla ett urval i enlighet med vissa yrkesetiska normer. Den norske forskaren Geir Vestheim har beskrivit hur bibliotekarien idag alltmer förvandlas från en kommunikatör med en bestämd yrkesidentitet och innehavare av urvalsprivilegiet till en alltmer kommersiellt inriktad ”utförare” där ”kunden” genom sin efterfrågan blir den som avgör vilket utbud bibliotekarien-biblioteket ska tillhandahålla.¹⁶ Vestheim menar att ett kundorienterat bibliotek inte nödvändigtvis blir ett ”bättre” bibliotek. Det kulturpolitiska uppdraget försvinner dock och det blir fritt fram för vad Vestheim kallar ”företagsekonomernas semantiska imperialism”.¹⁷

Undersökningen

SSB har i sin uttalade policy från Verksamhetsplan 2001 för Kulturnämnden och Kulturförvaltningen valt att betona Frihet, kvalitet och mångfald. Medlen för att uppnå dessa mål är konkurrensutsättning, upphandling och kvalitetssäkring.¹⁸

Elva år tidigare i ett målsättningsdokument¹⁹ skrev man att SSB skulle bidra till att ”engagera medborgarna i den demokratiska processen”. Man skulle ”medverka till en aktiv opinionsbildning och vara ett led i strävandena efter jämlikhet”. Att ”värna yttrandefriheten” och ”minska klyftor” nämns vid ett flertal tillfällen i texten.²⁰

År 2001 förekommer inte ordet jämlikhet någonstans i verksamhetsplanen. De mest frekventa orden är ”frihet, mångfald och kvalitet”. År 2001 nämns aldrig orden demokrati,

yttrandefrihet, informationsklyftor, segregering eller folkbildning i den centrala verksamhetsplanen. Däremot talas det genomgående om kostnader. ”Mätbara mål och åtaganden” är ett mantra som ständigt återkommer. Uppföljning och utvärdering ska konkretisera ”Inriktningsmålen” i kvantitativa mått. Ett ”effektivt resursutnyttjande” och ”kostnader” förekommer ofta i de detaljreglerande och preciserade delarna av dokumenten.²¹

Modellen för detta sätt att skriva verksamhetsplaner är hämtade från Stockholms kommuns övriga verksamheter.

När det kommer till upphandling av biblioteken visar tjänstemännen på kulturförvaltningen en klivenhet och tveksamhet att följa direktiven från den politiska ledningen. Där uppmanas samtliga politiska nämnder att lägga ut sin verksamhet till upphandling där ökad valfrihet, kvalitetssäkring och kostnadsminskningar ska vara ledstjärnor.²² I Aktivitetsplan för upp-

År 2001 förekommer inte ordet jämlikhet någonstans i verksamhetsplanen. De mest frekventa orden är ”frihet, mångfald och kvalitet”. År 2001 nämns aldrig orden demokrati, yttrandefrihet, informationsklyftor, segregering eller folkbildning i den centrala verksamhetsplanen. Däremot talas det genomgående om kostnader.

handling försöker tjänstemännen med konststycket att förverkliga en politik man i nästa mening bedömer som olämplig. Skrivande tjänstemän vill uttryckligen helt stoppa avknoppningen av stadsbibliotekets kärnverksamheter. Man hänvisar till behovet av ”opartiskhet, neutralitet, och mångfald vad gäller bokbestånd och andra informationskällor”. Vissa inslag t.ex. bokuppsättning och teknisk service föreslås däremot lämpliga att upphandlas på entreprenad. Man föreslår istället att Kulturskolan och Vår teater på Östermalm ska upphandlas. Avsnittet om begreppet kundnytta utgör ett ekvilibristiskt

konststycke. Man deklarerar att samma förvaltning och nämnd ska köpa och sälja kultur till sig själva. Återigen redovisas öppet en total klivenhet och en försäkran om att man lovar att förverkliga något man anser mer eller mindre omöjligt!²³

Det små stadsdelbibliotekens verksamhetsplaner uppvisar en brist på variation som skarpt motsäger ambitionen om mångfald och kvalitet. Någon större frihet uttrycks knappast heller då de alla är utformade efter samma mall. Denna mall är – som tidigare nämnts i sin tur hämtad från den centrala verksamhetsplanen, som gäller alla kommunens verksamheter.²⁴

Till skillnad mot ett policydokument från början av 90-talet – där kulturella och demokratiska värden lyfts fram – vill man med effektmål ”kvalitetssäkra” verksamheten med kvantitativa metoder. Det handlar inte längre om något annat än att låna ut så många böcker som möjligt och registrera så många besökare som möjligt. Låntagare och besökare kallas genomgående för kunder. På några mindre bibliotek använder man färdiga blanketter från andra verksamheter och kallar det klagomålshantering.²⁵ Man har alltså överlåtit åt kunden att avgöra nivån på verksamheten. Det som ingen klagar på behöver således inte förbättras. Statistik över lån och besök har ju alltid förekommit. Men effektmål är något helt nytt som betyder att biblioteket själv bestämmer hur mycket lån och besök ska öka under kommande år. Det kallas måluppfyllelse och ska mätas genom enkäter och registrering.²⁶

Det är dock inte alla bibliotek som gått så långt i kundorientering. Det finns några som fortfarande använder ord som låntagare, brukare och/eller kund.

På ett bibliotek har man gått extremt långt i detaljstyrning. Under rubriken Åtagande och arbetssätt vill man föreskriva hur personalen ska förhålla sig till kunden in i minsta detalj. Det talas om ”ögonkontakt” och språkbruk. Läsaren av dessa rader får lätt intrycket

av att både personal och kunder förutsätts befinna sig på en något debil nivå.

Om man jämför samma biblioteks program för tio år sedan kommer man inte i närheten av samma detaljstyrning. Då talades det istället om bibliotekets demokratiska funktion. Beträffande urval hävdades: ”Bibliotekets mediebestånd har ett vidare och djupare syfte än bokhandeln. De får inte enbart spegla en populär efterfrågan.”²⁷

I verksamhetsplanen från 2001 under rubriken arbetssätt utlovas att ”man ska anpassa bibliotekets mediabestånd efter kundernas behov,” /.../ och se över inköpställen för att så ”snabbt som möjligt få fram efterfrågad litteratur”.²⁸ För att få en uppfattning av vilka praktiska konsekvenser denna förändrade ambitionsnivå kan få gjorde jag en jämförelse i inköp mellan två böcker med ett snarlikt innehåll.

Liza Marklunds Sprängaren köptes sammanlagt in till SSB i 292 exemplar. En annan bok av Margareta Grape med titeln I stadshusets skugga fanns i 6 exemplar, varav 2 var skänkta till biblioteket som gåvor.

I BTJ: s sambindningslistor²⁹ presenteras dessa båda böcker som tämligen likvärdiga. Om Marklunds bok uppskattades något mer av sin recensent motiverar det i varje fall inte den stora skillnaden i antal inköpta exemplar. Grapes bok beskriver politiken i Stockholms stadshus i thrillerform och borde rimligtvis ha ett lika stort allmänintresse för stockholmaren som Sprängaren. Den sistnämnda boken finns ju tillgänglig på de flesta pressbyråer och bokförsäljningsplatser. Så är inte fallet med I stadshusets skugga. Om biblioteken väljer att nästan uteslutande tillhandahålla det som redan är uppmärksammat försvinner många andra böcker i glömska. Det rör sig då om böcker som mycket väl håller måttet och borde komplettera det kommersiella utbudet. Det står i varje fall utom varje tvivel att mångfald, frihet och kvalitet knappast

är utmärkande i denna utslätning.

Sammanfattning

Vad blir resultatet om man konsekvent utesluter ord som demokrati och jämlikhet i verksamhetsplaner och andra policydokument? När managementkulturen intervererat hela den offentliga sektorn och språkbruk, normer och praktik förändrats i takt med globaliseringens systemskiften kan det vara på sin plats att analysera vad som egentligen hänt.

Eftersom det fortfarande är förväntande tyst i biblioteksvärlden, - det förs i varje fall ingen debatt om ideologiska frågor - är fältet öppet för ren spekulativt rörande orsak och verkan. Möjligen arbetar man hårt för att ”öka produktiviteten” och hävda ett existensberättigande som man redan bevisat att man har? Det finns få offentliga verksamheter

Det handlar inte längre om något annat än att låna ut så många böcker som möjligt och registrera så många besökare som möjligt. Låntagare och besökare kallas genomgående för kunder

ter som har sådan bärkraft som folkbiblioteken. Det är inte lätt för kommunalpolitiker att lägga ner bibliotek. Att det ändå skett och sker är förmodligen mer avhängigt styrkan hos diskursen än folkbibliotekens svaghet. Den fråga som låg till grund för min undersökning har vuxit och förstärkts efter avslutad undersökning. Den mynnar ut i frågeställningen om det verkligen är nödvändigt att utesluta demokrati och jämlikhet för att bevara legitimiteten och stödet från allmänhet och uppdragsgivare? Möjligen kunde folkbiblioteken lika gärna ”marknadsföra” demokrati och jämlikhet som ett oslagbart koncept för att bevara trovärdighet och existensberättigande? Att välja marknadsanpassning som ett sätt att hävda sig kan visa sig kontra- produktivt. Det går knappast att

konkurrera med Pressbyråns utbud utan att själv bli en filial till Pressbyrån. En logisk "ekonomistisk" följdfråga: kan bli: På vilket sätt kan det vara befogat att använda skattemedel till att erbjuda ett utbud som redan finns på den kommersiella marknaden? Erbjuder man istället ett utbud som inte går att hitta i varje kiosk och varuhus hade man möjligen större kraft i argumentationen med och mot marknadsliberalerna. De (ofta manipulativa) utvärderingar och kvantitativa mätmetoder som slagit sina klor i folkbiblioteken skapar säkert stress och press hos många biblioteksanställda. Om tystnaden och avsaknaden av diskussioner i biblioteksvärlden skulle vara uttryck för en taktik - att tåga ihjäl diskurserna för att överleva, är risken stor att man på det sättet bekräftar diskursernas makt. Tendensen att tona ner folkbildning och demokrati till förmån för ett diffust begrepp som "livslångt lärande" är säkert välmenande och lovvärda försök till anpassning och förändring. Men varför kasta jämlikheten över bord? Rädslan att framstå som bakåtsträvande och förändringsobenägen bidrar säkert till både tystnad och eftergivenhet. Att man okritiskt sväljer och bejakar varje försämring bara för att det är en förändring leder osökt tankarna till sagan om kläderna på den nakna kejsaren? Är det inte dags att ta ställning och öppet förklara varför man vill ha en naken marknad till kejsare? 🚩

Noter:

- 1 Bergström, Göran & Boreus, Kristina, Diskursanalys (utdrag ur kommande bok om textanalys för samhällsvetare) Statsvetenskapliga institutionen Stockholms universitet s.3.
- 2 Ibid, Passim
- 3 Berg-Suurwee, Ulrika, Styrning före och efter stadsdelsnämndsreformen inom kultur och fritid - Resultat från intervjuer och enkät. EFI - RESEARCH REPORT, ISBN NR 91-7258-537-4 s.7
- 4 Ibid. s.39-43
- 5 <http://www.usk.stockholm.se/>

- internet/publ/utr_rapp/ike45.htm Claes Charpentier; "Uppföljning av kultur- och fritidsförvaltningen efter SDN-reformen", EFI Research report 2001 (2001-03-15)
- 6 Zetterlund, Angela, (Göteborg 1997) Utvärdering och folkbibliotek - En studie av utvärderingens teori och praktik med exempel från folkbibliotekens förändrings- och utvecklingsprojekt, Skrifter från Valfrid Nr 14, Uppsatser från Avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap, nr 2, s. 37
 - 7 Czarniawska-Joerges, Barbara, (Stockholm 1990) Makten att reformera Kommunerna i reformernas sagoland s.216-23
 - 8 Rombach, Björn, (Göteborg 1997) Den marknadslika kommunen Passim
 - 9 Ibid. s.122
 - 10 Ibid. s.170-171
 - 11 Ibid. s.107-112
 - 12
 - 13 Ejvegård, Rolf, (Stockholm 1991) Vad är demokrati
 - 14 Ibid
 - 15 Se Hansson, Joacim, (Göteborg 1997) Om folkbibliotekens ideologiska identitet Passim
 - 16 Vestheim, Geir, (Oslo) Fornuft, kultur och velferd s.447-448
 - 17 Ibid. s. 444
 - 18 Kun 2000-11-07 Nr 5, Verksamhetsplan 2001, Tjänsteutlåtande Dnr: 101/465/2000, s.28
 - 19 Målsättning för Stockholms stadsbibliotek antagen av Biblioteks nämnden 1990-02-05
 - 20 Ibid. Passim
 - 21 Kun 2000-11-07 Nr 5, Verksamhetsplan 2001, Tjänsteutlåtande Dnr: 101/465/2000, s.29
 - 22 Aktivitetsplan för Kvalitetsupphandling. Kun 1999-09-28 Nr. 7, Tjänsteutlåtande 1999-09-14 Dnr: 016/386/99 s.8-11
 - 23 Ibid. s.6-11
 - 24 Kun 00-11-07 Bilaga 11. Sammanställning över verksamhetsplan år 2001 för stadsdelsbiblioteken
 - 25 Ibid. s.10
 - 26 Ibid. s.7-8
 - 27 Förslag till budget 1990 och 3-årsprogram 1991-1993 Stockholms

- stadsbibliotek Länsbibliotek-Länecentral Region 2 Maggie Säll
- 28 Kun 00-11-07 Bilaga 11. Sammanställning över verksamhetsplan år 2001 för stadsdelsbiblioteken
 - 29 Bibliotekstjänst sambindningslista 1998:22, s.62
 - Bibliotekstjänst sambindningslista 1999:24, s.74

Biblioteken är en hörnsten för demokratin

”Stockholms stadsbibliotek – en hörnsten för demokratin.” Så lyder den allra första rubrik i den strategiska biblioteksplanen för biblioteken i Stockholm som har antagits av kulturnämnden. I hela inledningsavsnittet läggs den största vikten just vid biblioteken som en demokratisk mötesplats öppen för alla ”utan krav på ärende, medlemskap eller pengar”. Så här fortsätter texten: ”Biblioteken är viktiga för vad de symboliserar: yttrandefrihet, demokratin, det öppna samhället, allas rätt till kultur och bildning.”

Inte undra på att jag inte alls känner igen mig i Marie Rörlings beskrivning av bibliotekspolitiken i Stockholm. Hon försöker leda i bevis att demokratimålet inte längre skulle ha någon betydelse för Stockholm stads bibliotek. Citaten ovan visar att hon har fel. De citat hon själv använder sig av ger en missvisande bild och är faktiskt också i något fall rent felaktigt.

Rörling kommer också till häpnadsväckande slutsatser kring hur biblioteken ska behandla sina låntagare. Skulle det vara fel att lyssna på vad låntagarna vill ha böcker och annan information? Det perspektiv ”von oben” som Rörling representerar är främmande för mig. Jag är övertygad om att bibliote-

ken både måste erbjuda djup och bredd. Biblioteken är vårt samhälles mest populära institutioner och användandet av bibliotekens service ökar stadigt. Men för att det ska ske måste förstas låntagarna känna biblioteken ger dem det de vill ha. Utan låntagarnas stöd och respekt, står sig biblioteken slätt och skulle bara attrahera en krets för inbördes beundran.

För mig som liberal är biblioteken grundbult i ett öppet och demokratiskt samhälle. Sedan 1998 när jag tillträdde som kulturborgarråd har biblioteken i Stockholm varit högt prioriterade. Vi har under de här åren genomfört en rad satsningar som lägger grunden ännu bättre bibliotek i Stockholm. Bokanslaget ökade i ett slag med 25 procent 1999. Biblioteken är öppna mera nu. Från mars i år ökade öppethållandet med 157 timmar per vecka. Fem bibliotek är numera söndagsöppna och Asplunds stadsbibliotek vid Sveavägen har öppet från nio till nio på vardagar. Vi startar fler bibliotek: det Internationella biblioteket öppnade för två år sedan. Senare i höst får Hammarby sjöstad, stadens nyaste bostadsområde, ett nytt bibliotek. Vi har moderniserat datasystemet. Sedan förra året är återigen biblioteken en sammanhållen

organisation i Stockholm, efter gästspellet under stadsdelsnämnderna som många gånger inte var så lyckat.

En strategisk biblioteksplan har arbetats fram och antagits av kulturnämnden – en av de första i landet. I den lägger vi upp riktlinjerna för fortsatt utveckling. Grunden är demokrati och tillgänglighet. Under de närmaste åren ska planens punkter betas av. Bland annat följande: Öppet-tidernas ska fortsätta att öka. Det ska byggas nya bibliotek i nya bostadsområden. Biblioteksservicen för äldre och funktionshindrade ska utvecklas ytterligare. Ett bibliotek för kunskaps-sökande ungdomar i tonåren ska etableras.

Jag vågar nog säga att det idag finns en känsla av framtidstro och optimism bland dem som arbetar på biblioteken i Stockholm. Den grundar sig på att de ser att det finns ambitioner och vilja att utveckla biblioteken.

Förutom satsningarna på biblioteken har vi också gjort särskilda insatser för läsning i projektet Läsår Stockholm. Där har olika läsfrämjande aktiviteter och utbildningar genomförts. Det senaste i raden är Stockholm läser Doktor Glas, där man efter förebilder från amerikanska storstäder ska locka stockholmarna att på bred front läsa en

klassiker och mötas över denna bok.

Rörling behandlar också den urgamla frågan om biblioteken också ska ha populära böcker som går att köpa var som helst. Den diskussionen känns ganska nattständer, nästan som spörsmålet om Kitty-böcker eller inte. Den som inte vill eller har råd att köpa Liza Marklund, ska väl ha rätt att kunna låna hennes böcker gratis på biblioteket. Detta är väl en av folkbibliotekens grunder. Smalt och brett, sida vid sida.

Biblioteken ska vara mötesplatser för

människor och tankar och idéer. Ett rum för demokratin. Då måste de vara attraktiva både fysiskt och annan mening. Medborgarna ska finna det de söker. Ibland är det den klassiker, en annan gång en bok som inte längre finns i bokhandeln en tredje gång information på internet eller i en databas. Men också de bästsäljande deckare som Rörling så tydligt föraktar ska kunna finnas i hyllan. ★

Birgitta Rydell (fp), kulturborgarråd i Stockholm - när det här inlägget skrevs

Eva-Louise Erlandsson-Slorach (s):

Vi vill rikta helt andra signaler till bibliotekarierna...Kommentar till Marie

Rörlings artikel om Folkbibliotek och marknad

Artikeln är intressant. Den ger verkligen ett annorlunda perspektiv på kommunal biblioteksverksamhet än det som brukar dominera kulturnämndens och kommunfullmäktiges debatter, i den mån de alls förekommer. Känns nyttigt och uppfriskande.

När det gäller det som vi uppfattar som artikelns centrala kritik, den som riktar sig mot de övergripande mål och riktlinjer som gäller för Stockholms biblioteksverksamhet, kan vi bara instämma i kritiken. Dessa övergripande mål har under den gångna mandatperioden tillämpats inom alla kommunala verksamheter, utan hänsyn till de unika förutsättningar och villkor som gäller inom varje verksamhetsområde.

Att låta en policy om konkurrensutsättning vägleda stadens kulturpolitiska insatser är fel, för att uttrycka sig mildt. Att lyfta fram antalet konkurrensutsatta verksamheter som ett högprioriterat framgångsmått kan inte vara rätt sätt att stimulera det vi borde vilja eftersträva, nämligen just de alljämt fullt gångbara värden som gällde i början av 1990-talet – engagerade och aktiva medborgare, jämlikhet, yttrandefrihet, minskade klyftor.

Kvalitetsarbete liksom regelbunden uppföljning och utvärdering av kommunala verksamheter är i sig både positivt och nödvändigt. Det är i själva verket ett område där vi politiker måste bli betydligt mer målmedvetna än idag. Däremot leder det fel om man låter detta arbete enbart handla om kvantitet. Inom biblioteksverksamhet räcker det inte, precis som Marie Rörling skriver, att mäta antalet besök och lån. (Stigande besökssiffror och fler lån är betecknande nog det som stadens kulturborgarråd väljer att visa upp när hon berömmar sig över att ha genomfört en framgångsrik satsning på stadens bibliotek.) Man måste även hitta sätt att följa upp och utvärdera det minst lika viktiga arbetet att till exempel väcka läslusten hos fler barn och vuxna, att stimulera det offentliga samtalet, att verka folkbildande.

Givetvis måste bibliotekens mediebestånd ha ett vidare och djupare syfte än bokhandeln, på den punkten instämmer jag helt i programskrivningarna från början av 1990-talet. Att enbart spegla en populär efterfrågan, att bara anpassa utbudet efter kundernas behov, är ett alltför passivt förhållningssätt.

Socialdemokraterna vill rikta helt andra politiska styrsignaler till bibliotekarier och andra tjänstemän än de som gällt under den gångna mandatperioden. Vi vill ge bibliotekens mycket kunniga och ambitiösa personal resurser att utveckla både stadsbiblioteket och de små lokala biblioteken ute i stadsdelarna. I det utvecklingsarbetet ska konkurrensutsättning och kvantitativa mått definitivt inte vara alenarådande rättesnören. ★

Eva-Louise Erlandsson-Slorach, vice ordförande i Stockholms kulturnämnd vid tiden för detta inlägg

Marie Rörling svarar Birgitta Rydell

Kärnpunkten i min undersökning var inte den Birgitta Rydell så självsvåldigt läst sig till. Om det är så att Stockholms stad nyligen antagit ett program där ordet demokrati verkligen finns med och även lanseras som en hörnsten för Stockholms stadsbiblioteks policy och mål, kvarstår ändå svårigheten att förena detta mål med övriga kvantifierbara påbud. Om det viktigaste är att lån, besök och öppettider primärt ska öka, var finns då utrymmet för det "smala", det okända och kontroversiella?

Vi kan säkert enas om hur många deklARATIONER om mångfald, bredd och demokrati som helst men på vilket sätt förverkligas dessa strävanden? Min frågeställning rätade ut sig till ett påstående då jag närmare granskade tillgången till det "smala" utbudet på några av stadsdelsbiblioteken i Stockholms stad. Alldeles oavsett mina egna omdömen om Liza Marklunds produktion (jag gillar den) så är det helt utan både snobberi eller förakt för någon som jag beklagar att det redan kända, uppmärksammade

och lättillgängliga tränger undan det mindre kända som innehåller samma allmänintresse och kvalitet som exempelvis Liza Marklund. "Smalt och brett, sida vid sida" deklarerar Birgitta Rydell. Men den liberala teorin fungerar inte då bibliotekspersonalen är satta att konkurrera med sig själva (av marknadsfundamentalistiska skäl möjligen?). Lån, besök, ja allt måste hela tiden öka och då finns varken respekt eller hyllplats för det avvikande, ickekommersiella och ickeuppmärksammade.

Att denna tillväxthysteri är högprioriterad bekräftas öppet av Birgitta Rydell. Hon utlovar fler bibliotek och "ökade" öppettider. Det är gott och väl, men tänk om det finns gränser för det kvantitativt mätbara? Det borde vara tankeväckande för andra än Birgitta Rydell själv att 25 procent ökat bokanslag 1999 inte märks mer i utbud, bredd och mångfald.

Visst är diskussionen om urval och kvalitet nattständer, men det förtjänar ändå att återupprepa och diskutera när effekten blir att det redan tillgängliga och välkända beståndet helt tränger bort det mindre kända och därmed ofta icke tillgängliga utbudet.

Om folkbiblioteken abdikerar från allt

kulturpolitiskt ansvar och bara vill agera som en svans till kommersiella marknadskrafter bör inte de sörjande få en chans att vänja sig? Den krets "för inbördes beundran" som Birgitta Rydell avfärdar (möjligen föraktar) kan vara svår att uppskatta numerärt. Alla de som saknar kulturtidskrifter, mindre uppmärksammade böcker på folkbiblioteken inkluderar ju dem som inte vet vad som finns när inte ens biblioteken längre vill och kan upplåta plats....

Det kommersiellt gångbara överlever alltid, men om biblioteken exkluderar de "exklusiva" och kontroversiella utbudet av medier förvägras en obekant skara medborgare tillgång till detta? Vad har för övrigt blivit av den liberala respekten för minoriteter?

Att Stockholms bibliotekspersonal jublar av framtidstro när de pressas att ständigt öka utlån, besök och öppettider utan att några nya fasta tjänster tillsatts är nog inget annat än önsketänkande från kulturborgarrådets sida. Försämrade arbetsvillkor har aldrig tillfört något gott till en verksamhet.

Alla inläggen skrevs före valet i september!

Förbered dig! bis vidarbefordrar tips om hur du möter dina bibliotekskunder.

**Källa: Trostek,
Småföretagande. Att starta
och driva företag. Bonnier
utbildning, 2000**

Vad kännetecknar en bra säljare? Något enkelt svar finns givetvis inte. Men samtidigt visar undersökningar att det finns gemensamma drag eller kännetecken. Här följer några punkter som ofta finns med då man vill beskriva vad som kännetecknar en god säljare:

- Framtidstro
- Rätt mental inställning
- Intelligens och kunnande
- Glimten i ögat
- Aktivt lyssnande
- Värakad
- Näsa för affärer
- Positiv attityd
- Ett hjärta-som klappar för kunden
- Värde- och anpassad klädsel
- Ett säkert handslag
- Väl planerad och utrustad
- I fysisk och psykisk trim
- Fötterna på jorden
- Välputsade skor.

Kyla och värme i Sydafrika

Lena Lundgren

Det är kallt i Sydafrika. D.v.s. det var kallt den vecka i början av juni då fyra bissare, Birgitta Alm, Bodil Hildeman, Lena Lundgren och Lennart Wettmark åkte ner för skolbiblioteksprojektets räkning. Visserligen visste vi att vintern just hade börjat men vi blev ändå överraskade av kyliga morgnar, ett par med frost, och i Johannesburg ett riktigt oväder med storm, hagel och ösregn. Och inte var det varmt inne heller, alla hade ytterkläderna på inomhus eller tjocka extra tröjor.

Men om det var kylslaget ute och inne var det med desto större värme som vi möttes av alla dem som vi tidigare lärt känna genom projektet och som vi nu återsåg! Det skolbiblioteksprojekt som BiS och EPU i Sydafrika tillsammans har bedrivit med ekonomiskt bistånd av Sida sedan 1997 är nu avslutat och en konferens i Johannesburg skulle sätta den officiella punkten för projektet. Till konferensen kom lärarbibliotekarier från projektskolorna, "media advisors", skolbiblioteksansvariga på provinsnivå och den sydafrikanska referensgruppen. Tillsammans lyssnade vi bl.a. till den rapport från tre "case studies" som har gjorts i Sydafrika, en delrapportering från Birgitta Alms svenska utvärdering och diskuterade vad som faktiskt har hänt på de olika nivåerna. Det finns anledning att återkomma till utvärderingen när den är helt klar men det var tydligt att projektet har varit mycket lyckosamt och fått (förvånansvärt) stora spridnings-effekter. Många vittnade om att satsningen på "capacity building" och "human resource development" och de olika utbytesresorna mellan Sydafrika och Sverige har varit meningsfull och utvecklande för alla parter.

Men vi hann med mera på vår veckolånga resa! Minnesvärda var besöken hos Wilma Wardale på Percy Mdala High School i Knysna på sydkusten och hos Mpumi Kamango på A B Xuma Primary School i Soweto, ett par av våra projektskolor, där vi med egna ögon kunde se vad som åstadkommit och fick träffa entusiastiska barn och lärare. Stort intryck gjorde också besöket på Brown's Farm Public Library i Fillippi, en kåkstad i Kapstadens utkant. Det visade sig vara ett ganska nybyggt, mycket ljus och trevligt bibliotek med datorer, många läsplatser, ett bra mediabestånd och massor av barn, ungdomar och vuxna! Vakten, inpassage genom vändkors och en stor behållare med gratis kondomer att förse sig med var väl det enda som skilde det från ett riktigt bra svenskt folkbibliotek. Så var också bibliotekschefen Lucia Ncanisa ung, svart och mycket målmedveten.

Veckan avslutades med två upplevelserika dagar i Soweto. Vi var inbjudna att bo hos Whisky Monama, som var här i Sverige en månad i våras, i Rockville, ett av Sowetos mera välordnade bostadsområden. Tillsammans med Whisky besökte vi det bibliotek där hon är barnbibliotekarie, Orlando East Public Library, ett välutrustat, väl fungerade och välbesökt bibliotek med en förtjusande, nybyggd barnavdelning. Verksamheten är imponerande med sagostunder, dockteater och förskole- och klassbesök. Sowetos enda vita bibliotekarie är bibliotekschef. Men vi fick också besöka Whiskys tant i Kliptown, en av de värre kåkstäderna, dit man naturligtvis inte kan komma som vit om man inte ledsagas av någon svart person. Papa Joe, Whiskys man, körde oss runt i Soweto och visade oss bl.a. Winnie Mandelas hus, stort och lyxigt, det hus som Winnie och Nelson bodde i från början och den minnesplats som nu byggs över Hector Peterson, den 12-årige pojke som blev det första offret för polisens kulor under demonstrationerna mot "bantuundervisningen" 1976. Allt det som man läst om blev verkligen mycket påtagligt och berörande när man fick se miljön och höra Joe berätta. Whisky och hennes brokiga familj tog också hand om oss på ett fantastiskt sätt!

Konferensen avslutade med en diskussion om hur de goda effekterna av projektet kan utvecklas vidare och spridas och hur vi kan fortsätta att hålla kontakt mellan länderna. Skolbiblioteksförbundet LIASA och det nationella läsprogrammet Masifunde Sonke kan fungera som våra fortsatta samarbetspartner, även om nu kontakterna nu måste få en annan inriktning. Vårt nästa mål är att presentera projektet på IASL:s internationella skolbibliotekskonferens i Durban nästa år. Då ska vi försöka se till både att några svenska projektdeltagare kan åka ner och att några av våra sydafrikanska vänner kan delta. ✨

Lena Lundgren ingår i BiS' projektarbetsgrupp

Dagbok Sydafrika

Bodil Hildeman (text & foto)

Onsdag 5 juni - en dag i North West Province

Efter en omfattande bufféfrukost innefattande allt man kan tänka sig hämtade Nomvuko oss och körde genom städerna. Vi hann inte med någon sightseeing men fick veta att Mmabato varit en svart stad och Mafikeng en vit som nu höll på att växa ihop. Fortfarande fanns dock ett slags ingenmansland på ca 3 km emellan som tydligt angav i vilken stad man befann sig. Invånarantalet var svårt att få uppgift om, men ca 500.000 gissade man bor i området kring städerna. Botswana har en gång i tiden haft sin huvudstad här, 20 min från gränsen till dagens Botswana. Det största lokala språket heter Setswana och är modersmål för de flesta.

E P Lekhela Primary School, projektskolan i provinsen.

Vi hälsades varmt välkomna av Eliza Mosiane som nyligen avgått från jobbet som bibliotekarie här för att bygga upp ett helt nytt bibliotek på annat håll. Rektor Selima Cliffords

berättade att skolan har närmare 800 elever från år 1 till 6 och bemannas av 20 lärare. Eleverna får lära sig engelska från år 1 och afrikaans från år 4. Vi träffade flera lärare och den nya bibliotekarien och en förälder, Nomsa Lena Molefe, som arbetade gratis i biblioteket. Biblioteket bestod av två rum, ett magasinliknande referensbibliotek och ett stort glatt välskyltat bok- och läsrum. Varje elev hade ett eget lånekort. Förutom böcker på engelska och afrikaans och lite på setswana hade man börjat köpa enstaka videokassetter med bok. Som en följd av LPYL-projektet har bibliotekets budget ökat från 2000 R vid projektets början till 6000 R per år berättade Eliza. Sen var det dags för elever i skoluniformer i orange och ljusblått att framträda. En elev framförde på oklanderlig engelska en lång muntlig berättelse. Därefter sjöng en grupp elever och som tack hade vi pennor kvar i precis skoluniformens färger så varje elev fick varsin. Mycket uppskattat. Liksom vår vanliga avskedsgåva: Nelson Mandela-boken.

En vägg i biblioteket ägnades åt Aids-information. Här fanns affischmaterial med kampanjsymbolen ett rött band,

”the HIV- awareness ribbon”, och en kondom och en femidome (en ”kondom” för kvinnor, ett engångspessar) hängde på tavlan för att göra undervisningen konkret. Kondomer delas ut gratis på många håll, medan femidomen kostar några Rand styck. ”Men den går att återanvända och kan sitta kvar ca 7 tim” fick vi veta. I rummet skyltades också med föremål som representerade den lokala Setso-kulturen som man vill bevara. Man beklagade att böcker på setswana var alldeles för få. En slags yrkesorientering i praktisk form bestod av olika ”uniformer” upphängda utefter svarta tavlan: soldier, teacher, doctor, farmer, police, mechanic, fireman. Kanske flickor kan tänka sig ”nurse or teacher”? Eller blir de ”farmers” i praktiken? En vägg handlade speciellt om läsning och hade ett ”reading tree” som eleverna gjort. Biblioteket utgjorde en stimulerande miljö och stämningen på skolan var glad och öppen.

Vi fortsatte till Elizas nya skola ute på landet. Vi var återigen ute på slättlandet bland majs och solrosor. Dagtemperaturen var ca 20-25 grader och solen strålade. Kor lunkade på vägen - 80 km väg- och en och annan get. Vi körde förbi en kärra med två män dragen av två åsnor och en häst som alla travade snabbt. Vi passerade ett stenigt område. ”Här är bra om man vill bygga sitt eget hus, men dåligt för odling” kommenterade Eliza. Hon talade om att el saknas i detta område där många är fattiga. Vi såg inget vattendrag men det var ingen direkt vattenbrist i området enligt Eliza. Men många kan inte betala sin vattenräkning och lever enligt regeln som säger att de första 6 litrarna vatten varje månad är gratis. Det gäller att spara på dricksvattnet. Framme i byn Bodibe skumpade vi fram den sista biten på en gräsbevuxen stenig liten väg.

Mokakana Primary School

Rektor Bithy Bereng hälsade oss välkomna och berättade att skolan som startade 1977 har 465 elever och 16 lärare. Hon visade oss in i biblioteket som iordningställt så sent som en vecka före vår ankomst. Vi blev oerhört rörda av texten som Eliza skrivit på svarta tavlan. Det var samma text som ”Bring” på konferensen satt ihop genom att kika i Lenas medhavda lexikon: PRONVI VÄLSKA PRONDU VHÅLLA BRA. (m a o ”We love you - Keep well”). Ännu fanns inga stolar men dukar lag på borden och böcker fanns i hyllorna och skyltades med framsidorna ut. Här fanns böcker på engelska och afrikaans och lite grann på setswana. Alla böcker hittills hade köpts av skolans läromedelsanslag. Eliza hade delat upp

fackböckerna på ämnesområden: ACLO= Art, Culture and Life Orientation, HSEMS=Human Science, Economy and Management Science och slutligen NSTECH= Natural Science and Technology. Hon berättade att från år 4 sker all undervisning på engelska. På ett bord stod te framdukat till oss och personalen. En stor barnkör tågade in ledda av musikläraren. Medan kören sjöng uppmanades vi att helt oartigt äta för att inte spräcka vårt tidsschema. Så medan vi och skolpersonalen högg in på bullar och te lyssnade vi till bl a en sång med denna refräng: "Ladies and Gentlemen, My mother used to tell me some stories of love, the sweet chocolate days". Barnen hade mer varierade skoluniformer än vi sett på andra ställen och en del kläder var nog varken hela eller rena. Skolavgiften på 50 R om året är mer än vad de flesta har råd med. Ca 80 % av föräldrarna är arbetslösa. Barnen här bor oftast hos släktingar, eftersom många föräldrar jobbar i Johannesburg och bara har råd att komma hem en gång om året. De flesta vuxna är analfabeter fick vi veta. Personalen verkade väldigt gladlynt och tycktes ha ett fint samarbetsklimat. Personalen fick de pennor som återstod och biblioteket fick förstås: en Nelson Mandela-bok.

När vi lämnat skolan frågade vi Eliza vad de skrattat så gott åt på sitt eget språk. Hon berättade då att många hade fnissat och uppmanat oss att åka iväg snabbt innan någon av oss behövde gå på toaletten. För där finns inga toaletter - bara gropar i marken. Eliza hade själv haft svårt att vänja sig, sa hon, men efter 2 dagar hade hon lärt sig hantera situationen. En annan sak som också fick personalen på extra gott humör var att den otroliga rövarhistoria som de ansåg att Eliza hade dragit vid anställnings-tillfället (hon hade hunnit jobba i ca 3 mån) om projektet och resan till Sverige och som gett upphov till många glada skratt, nu gav upphov till ännu fler, när den visade sig vara sann - vilket vår ankomst bevisade. Eliza har ambitionen att höja skolans nivå och skulle önska sig en "patron". Något företag eller någon institution som vill stödja den fattiga landsortsskolan. Eliza är förutom lärarbibliotekarie utbildad psykolog och kan därför också ha stödjande samtal och rådgivning med eleverna.

Länsbiblioteket

Här möttes vi av länsbibliotekarien, Rosa de Klerk och bibliotekarien Thami Khani som bjöd oss på en lätt lunch. Länsbiblioteket förser 14 folkbibliotek och 5 filialer med böcker. Dessutom har de bokdepåer på ett par av de stora cementfabrikerna. Nya böcker

köps in varje månad och distribueras till de olika folkbiblioteken enligt ett roterande system så varje bok flyttas efter 5 år till ett annat folkbibliotek. Förskolorna brukar besöka folkbiblioteken ca en gång i månaden. Detsamma gäller även lägstadielärare. De lånar också böcker från folkbiblioteken. Alla bibliotek i provinsen har manuella kataloger och manuell cirkulation. Däremot förekommer datorer med internet och e-mail. Vi visades runt i de stora lokalerna och lade märke till att man har böcker undanställda för framtida nya bibliotek som kan komma att byggas upp. Biblioteken är med i inköpsprocessen och får lämna förslag. Rosa undrade om "cowboys" var en populär genre hos oss också...(Jag tänkte på hur landskapet ser ut i provinsen.) Här finns även storstilsböcker och lättlästa böcker för vuxna att använda i t ex alfabetiseringsundervisning för vuxna. afrikaans är ett stort språk i denna provins vilket också märktes i bokbeståndet.

Baikhutso community library/Itsoseng community library

Tillsammans med Nomvuko, Rosa och Thami körde vi ut till en filial i ett mindre samhälle. Biblioteket bestod av ett

förrum och ett större inre rum med några läsplatser som verkade välbesökt. Biblioteket var inhyst i något slags medborgarhus som saknade skyltar men hade generösa öppettider (må - fre 9-13 + 14-17 och stängt en fred em i månaden) och drevs vad vi kunde förstå i huvudsak av en person, en svart kvinna, som diskret höll sig i bakgrunden medan en ung vit chefsbibliotekarie från staden Lichtenburg, Wilma van der Walt, gjorde anspråk på vår uppmärksamhet. På väggarna fanns många fina affischer med budskap till barnen på teman som konfliktlösning, vänskap, aids, som i serietidningsliknande form gav pedagogiskt upplagda råd och tips för många svåra situationer. Här överlämnade vi också en Mandela-bok.

Lichtenburg Public Library

Det var lätt att förstå att detta stora folkbibliotek från början varit förbehållet de vita. Wilma visade oss runt och det kändes nästan som ett stort svenskt folkbibliotek. Samma rymd och takhöjd, en fin barnavdelning, gott om böcker, tidskrifter, och tekniska hjälpmedel. Här har man också samlat ihop ett eget klipparkiv med lokalt material. På cd-rom fanns både Encyclopedia Britannica och Encarta. På barnavdelningen träffade vi en grupp svarta barn och en vit mamma med sina barn. På övervåningen fanns ett konstgalleri med en fast utställning av företrädesvis lokala konstnärer som hängde mycket tätt. Där fanns också några byster av bemärkta vita män från apartheidtiden...

BiS och Education Policy Units sydafrikanska/svenska skolbiblioteksprojekt LPYL är nu klart och de viktigaste delarna avrapporteras i den 44-sidiga engelskspråkiga skriften *To set the ball rolling*. Häftets huvudartikel är Genevieve Harts beskrivning av skolbibliotekssituationen i Sydafrika och vilken roll LPYL kan spela. Därutöver skriver bl a Lena Johansson från Sida om dess kulturpolitik, Margareta Rosenquist Soliman om de svenska skolbiblioteken ur ett Skolverksperspektiv, Mandla Maseko om sydafrikanska utbildningsdepartementets stora läsprojekt Masifunde Sonke och Lyne Metcalfe om skolbiblioteksorganisation i Sydafrika. Merparten av bidragen berör själva det femåriga LPYL-projektet både ur ett svenskt och sydafrikanskt perspektiv. Bl a presenteras den fallstudie som gjorts inom ramen för projektet av tre av projektskolorna i Sydafrika. **To set the ball rolling** kommer att finnas tillgänglig som pdf-fil på den hemsida som vi nu bygger upp under adress: www.foreningenbis.org/lpyl. Skriften kan också beställas via sve.we@xpress.se

Ängslig vetenskapsprosa Tommy Sundin har läst Catharina Stenbergs lic.avhandling

Med vilken lättnad tog vi inte del av Catharina Stenbergs utredning om folkbibliotekens mediainköp publicerad i skriften "**Skönlitteratur på bibliotek**" 1983. Drevet hade då en längre tid gått mot oss bibliotekarier som en skara "krämarstyrda krattor" (Thomas Nordgrens formulering i DN 1981). Av herrar Bo Cavefors, Peter Curman, Urban Andersson, Per I. Gedin, Lars-Olof

Franzén m. fl. aktörer på kultursidorna ansågs vi vara fega ignoranter fallande till föga för enkel underhållning och spänning, på bekostnad av den goda litteraturen. Läget bedömdes så allvarligt att den statliga Folkbiblioteksutredningen tillsatt 1980 fann det nödvändigt stödsla Catharina Stenberg för att gå till grunden med anklagelserna. Resulta-

tet av hennes undersökande arbete ägde ett mästestyckes beviskraft. Rapporten var vitalt och engagerat skriven, lättläst och enkel att tolka trots sin uppsjö av staplar och diagram. I undersökningen matchades inköpen mot den efterfrågan biblioteksbesökarna uttalar i form av reservationer, varvid hon kunde konstatera att biblioteken minsann inte sviker

kvalitetslitteraturen. Svikarna hittar vi i stället bland publiken, läntagarna. Vi på biblioteken måste alltså bli bättre på att föra fram det värdefulla, få det att nå sitt mål. Om det sedan var Gökprojektet som skulle hjälpa till att formera metoderna för den måluppfyllelsen, så vet vi hur det fullständigt förfelade sitt syfte och i stället ledde till en ny svekdebatt. Skingring av kulturarvet, ropade man om gallringshysteri i Kalmar. Men det är en annan historia.

När nu Catharina Stenberg på nytt tar till orda om Litteraturpolitik och bibliotek väcker det mitt nyfikna intresse. Det är den licentiatavhandling hon lade fram vid Högskolan i Borås våren 2000 som i fjol publicerades i högskolans serie "Skrifter från VALFRID". Men min förväntansfulla ansats motsvaras inte av den text jag hoppar ned i. Redan efter några sidor börjar jag trampa vatten och kippa efter andan. Den journalistiska verv i språket som präglade hennes rapport från 1983 har här förbytts mot en tröttsam, sig evigt upprepande akademisk jargong. Jag tror egentligen att ängslig vetenskapsprosa inte alls passar författarinnans temperament. Begreppsapparaten och akademiens förhärskande dogmer har en hämskos effekt på hennes tankar och ord och vår läsning blir därefter. Sedan gör det förstås sitt till att hon den här gången inte ger sig i kast med att undersöka själva verkligheten utan i stället två gamla texter om verkligheten. Och inte nog med det: den ena texten är hennes egen här ovan omskrivna från 1983. Ett slags skådande i det egna, med andra ord. Den andra texten är hämtad ur en av rapporterna som gavs ut av 1968 års litteraturutredning, nämligen kapitel 5 i "**Försök med bibliotek**" (SOU 1972:61) som utgör en analys av Bibliotekstjänsts sambindningslistor och deras roll för bokinköpen. I rättvisans namn ska författarinnan själv få uttala sitt syfte med avhandlingen: *Meningen är att utifrån två texter i statliga utredningar jämförande analysera denna*

grundläggande forskningsfråga: Hur speglar Litteraturutredningen, L 68, och Folkbiblioteksutredningen, FB 80, det kulturpolitiska klimatet i tiden och hur påverkar detta bibliotekens inköspolitik och synen på läsaren?

Tillvägagångssättet är sedan det gängse för en akademisk avhandling. Först ska relevanta vetenskapliga teorier presenteras och sedan tillämplig metod. Här är det den allestädes närvarande Pierre Bourdieu - salig i äminne - som med sin "fältteori" blir viktigaste utgångspunkt. Sedan ska undersökningstexterna malas genom den vetenskapliga teorikvarnen, men här liksom så ofta annars kommer textsäden ut i stort sett lika osmält som vid imatningen. Jag blir varje gång lika besviken. De mer eller mindre obegrip- ligen teorierna (den här gången är de dock förhållandevis beskedliga i komplikationsgrad) beskrivs sida upp och sida ned, men när de sedan ska tas i bruk händer det liksom ingenting. I stället för att skänka nya insikter och fördjupad kunskap ställer de sig snarare i vägen och döljer vad vi redan vet. Jag har rätt grundligt läst de båda utredningstexterna Stenberg utsätter för sin undersökning och måste tråkigt nog konstatera att hennes analys inte ger mig någon enda aha-upplevelse. För dem som inte "var med" har den däremot säkert sitt värde som beskrivning av kulturklimatet och de kvalitetsdiskussioner som biblioteken förde under dessa perioder.

Men tänk om Stenberg i stället hade gjort en ny granskning av bibliotekens inköpsbeteenden nu sedan vi genomlevt ett nära nog nyliberalt skede. Finns det inte noga besett mer skäl till skäll från kultursidorna i dag än under 1980-talets inledning? Ironiskt nog med tanke på tidsandans ständiga tjat om kvalitetssäkring av offentlig verksamhet? Hon kunde kanske mer i detalj redovisa sina undersökningsmetoder. Det är enda bristen jag skönjer i hennes utomordentliga rapport från 1983.

Men nu får vi hålla till godo med vad

vi fått och hos mig väcker avhandlingen tankar om tillståndet för svensk biblioteksforskning och dess betydelse för biblioteksutbildningen. Akademi- seringen av utbildningen för biblioteksarbete i vårt land har nu nått ett så extremt stadium att vi inte längre utan vidare kan sätta nyutexaminerade i enklaste bibliotekariesysslor. Konkret litteratur- eller bibliotekspraktiskt kunnande har fått stå tillbaka för en uttalad inriktning mot vetenskaplighet och forskning. Och grundutbildningen är förvisso sedan länge ingen yrkesut- bildning utan har intresse bara för universitetet självt, d v s för professor- ers önskan om maximerad produktion av doktorander, ledande till så hög anslagstilldelning som möjligt. Fältets förväntningar om relevant kompetens för utövande av yrket tas det inte längre någon vidare hänsyn till.

Var det då hit vi ville komma när nödvändigheten av biblioteksforskning som mest diskuterades för 20-25 år sedan? Uppenbarligen har något gått förlorat på vägen. Visst behövs biblioteksforskning, men var det så självklart att bygga upp en egen akademisk organisation kring den. Kunde inte redan etablerade akade- miska discipliner som litteraturveten- skap, pedagogik, sociologi m.fl. duga för att få nödvändig forskning utförd? Frågorna kommer i dagen redan efter läsningen av Catharina Stenbergs licentiatavhandling. Ändå anar jag att hennes forskning trots allt exemplifierar den mest "verklighetsnära" sorten.

TOMMY SUNDIN

Stenberg, Catharina. Litteraturpolitik och bibliotek : en kulturpolitisk analys av bibliotekens litteraturförvärv speglad i Litteraturutredningen L 68 och Folkbiblioteksutredningen FB 80. Borås : Valfrid, 2001

Begränsad
eftersändning

Vid definitiv eftersändning återsänds försändelsen med nya adressen på baksidan (ej adressidan).

Avsändare:
Karin Fagerberg
Lyckebyvägen 24
121 52 Johanneshov

B-posttidning

They are subversive....

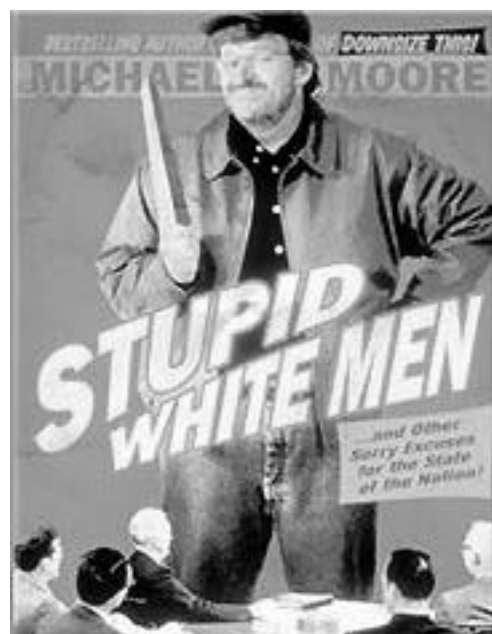
Michael Moore är filmaren som drivit Nike på defensiven och gjorde sitt bokförlag så nervöst för George Bushs reaktion att man ville ta bort partier i hans bok *Stupid White Men*. Den avgörande insatsen för att hindra det gjorde amerikanska bibliotekarier, som framgår av intervjun nedan. Nättidningen BuzzFlash gjorde intervjun 13 mars i år:

“BUZZFLASH: Now specifically, a little bit about your book. You’ve written in your columns that after September 11th, your publisher was going to deep-six the book unless you took out critical comments on Bush. You held firm. Is it true that the librarians of America came to your defense and saved the day?

MICHAEL MOORE: That’s what it looks like. I mean, I didn’t know who any of these people were. They — this one librarian found out about it, and she got in a, I don’t know, library chat room. Or she sent a letter out to a list of librarians, and they sent it out to a bunch of people, and the thing kind of mushroomed from there. So, I’d say it’s a combination of these librarians and the Internet, because they started sending letters to Harper-Collins, and Harper-Collins saw that it wasn’t gonna be a good thing to ban the book. But I’m really happy about it. I really didn’t realize the librarians were, you know, such a dangerous group.

BUZZFLASH: Subversive.

MICHAEL MOORE: They are subversive. You think they’re just sitting there at the desk, all quiet and everything. They’re like plotting the revolution, man. I wouldn’t mess with them. You know, they’ve had their budgets cut. They’re paid nothing. Books are falling apart. The libraries are just like the ass end of everything, right?”

(http://www.buzzflash.com/interviews/2002/03/Michael_Moore_031302.html)